

ПАТУВАЊЕТО НА ПАРИТЕ

Колекција на монети ковани
во Скопје и Кратово

Патувањето на парите: Колекција на монети ковани во Скопје и Кратово

Автор: Даниела Николова

Издавач: Балкански универзитетски прес

Место на издавање: Скопје, Северна Македонија

Година на издавање: 2025

Издание: Прво

BUP број на публикација: 53

Дизајн: Сејфулах Бајрам и Александар Павловски

eISBN: 978-608-4868-56-9

DOI: <https://doi.org/10.69648/WSDZ4343>

Оваа книга е изработена како резултат на проектот „Колекција на монети ковани во Скопје и Кратово (XIV–XVII век)“, кој го спроведува Институтот „Јунус Емре“ со поддршка од Халкбанк АД Скопје и Областа Едрене.

Балкански Универзитетски Прес (Balkan University Press) е бренд на Меѓународниот Балкански Универзитет.

© Сите права се задржани.

Ниту еден дел од оваа книга не смее да се репродуцира, умножува или користи – вклучувајќи фотокопирање и снимање – со електронски, механички или какви било други средства, преку постоечки или идни системи за складирање и пристап до информации, без претходна писмена дозвола од издавачот.

Ова издание е објавено во 2025 година од страна на Балканскиот универзитетски прес во Скопје, Северна Македонија.

ПАТУВАЊЕТО НА ПАРИТЕ

Колекција на монети ковани
во Скопје и Кратово

Даниела Николова

**BALKAN
UNIVERSITY
PRESS**

БИОГРАФИЈА

Даниела Николова (10 април 1966 во Скопје) е историчар, кустос и советник во НУ Музеј на македонската борба за самостојност.

Николова дипломира на катедрата по историја на Филозовскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје во 1990 година. Во 2021 година магистрира во „Институтот за национална историја – Скопје“ со тема „Османлиското монетоковање во Македонија од XIV до XVII век“.

Професионалните и работните активности ги започнува во 1991 година како вработена во НУ Музеј на Македонија на позиција кустос во Историскиот оддел, задолжена за музејската збирка „Македонија во османлискиот период“. Работи во насока на развој на музејската документација, истражувања, изложбената дејност, одржување и афирмација на музејската поставка, издавачка дејност, соработка со стручниот кадар и меѓународна соработка.

Од 2018 до 2023 година е директор на НУ Музеј на македонската борба за самостојност. На оваа позиција, Николова има значаен придонес во унапредувањето на музејската едукација, пристапноста и можноста на секој посетител непречено да го посети музејот, унапредување на соработката со европските партнерски институции и професионални асоцијации и здруженија, размена на искуства, знаења, идеи, отварање можности за учество во заеднички проекти, подобрување на капацитетот на музејските работници, како и следење и директна примена на европските културни политики.

Во 2006 година, учествува во формирањето на Воениот музеј во Скопје.

Во 2011 година станува координатор за Македонија на Регионалното биро на УНЕСКО со седиште во Венеција, за програмата Култура-мост и развој.

Во периодот од 2002 до 2024 година во делот на научно- истражувачка дејност објавила повеќе изданија, статии, каталози во земјава и во странство. Во рамките на издавачката дејност била секретар на редакција на првите броеви на музејското списание „Нумизматичар“, била член на редакција на Музејски зборник бр. 3 од 2009 година во издание на НУ Музеј на Македонија- Скопје.

Професионалната надградба на музејскиот и научниот професионализам продолжува, така што Николова и понатаму се залага во насока на унапредување, градење и промоција на музејската, научната и едукативна дејност.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР I	6
ПРЕДГОВОР II	8
ПРЕДГОВОР III	10
ПРЕДГОВОР IV	12
ВОВЕД	15
ОСМАНЛИСКАТА КУЛТУРА И НЕЈЗИНИОТ ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ ВО МАКЕДОНИЈА	23
МОНЕТАРНИЦИ НА МАКЕДОНСКА ТЕРИТОРИЈА	35
МОНЕТОКОВАЊЕТО ВО КРАТОВО: РУДАРСТВО ВО КРАТОВО И КРАТОВСКИОТ КРАЈ	71
КАТАЛОГ НА МОНЕТАРНИЦАТА ВО СКОПЈЕ	87
КАТАЛОГ НА МОНЕТАРНИЦАТА ВО КРАТОВО	101
ЗАКЛУЧОК	107
БИБЛИОГРАФИЈА	119

ПРЕДГОВОР I

Јунус СЕЗЕР, Гувернер на Едирне

Република Северна Македонија, со своето длабоко историско и културно наследство, претставува една од најзначајните цивилизации во регионот. Ова монографско истражување, посебно фокусирано на колекцијата на османлиски монети од монетокавниците во Скопје и Кратово што се зачувани до денес, длабински го истражува богатото културно наследство што трае од минатото до денес. Ова дело е резултат на долгогодишни стручни истражувања и има големо значење од научна и културна перспектива. Збогатено со фотографии, цртежи, документи и табели, ова истражување претставува уникатен извор за материјалната култура на Османлиското Царство.

Делото, кое ги презентира визуелните материјали, ги открива социјалните структури, културните вредности и споменските траги на оваа епоха, а истовремено ни овозможува да го разбереме и наследството на османлиско-турската цивилизација, која трае повеќе од пет века. Оваа книга не само што со информациите го презентира османлискиот период, туку исто така претставува важен чекор за заштита и промоција на нумизматичките вредности што се развивале на овие простори.

Османлиските монети, посебно оние што се печатени во монетоковачниците во Скопје и Кратово, даваат важни навестувања за историјата, социо-економската и културната структура на Османлиска Македонија и создаваат силна основа за понатамошни истражувања во оваа област. Во овој контекст, османлиските монети што се чуваат во Музејот на Македонија не претставуваат само локален, туку и глобален историски извор и носат универзална цивилизациска вредност.

Ова вредно дело, чувајќи го богатото културно наследство од минатото, има мисија да го пренесе на идните генерации, а истовремено има за цел да биде извор на инспирација за нови истражувања во оваа област. Овие истражувања, спроведени во името на зачувување и промоција на историските и културни вредности, имаат големо значење за пренесувањето на културното наследство во иднината.

Во процесот на подготовка на делото користени се методи и знаења од различни научни области, и со овој интердисциплинарен пристап, делото добива дополнителна важност. Ова интердисциплинарно истражување, спроведено со цел да се заштитат нашите историски и културни богатства, претставува значаен придонес кој ја обликува не само денешницата, туку и иднината. На крај, благодарност до сите оние кои со посветеност и напорна работа придонесоа за ова значајно истражување што се спроведува во име на заштита на нашето културно наследство.

ПРЕДГОВОР II

Проф. д-р Абдурахман АЛИЈ, Претседател на Јунус Емре Институтот

Јунус Емре Институтот е јавна институција основана со цел промоција на турскиот јазик, историја, култура и уметност, како и претставување на академското, научното и културното богатство на Турција на најдобар начин во странство. Главна мисија на нашиот институт е унапредувањето на меѓукултурниот дијалог, зајакнувањето на меѓусебното разбирање и зачувувањето на заедничкото човечко наследство преку негово пренесување на идните генерации. Со промовирање на мирољубива средина за интеракција во земјите каде што сме активни, целите да оставиме трајни и ефективни траги во областа на културната дипломатија. Во таа насока, секоја публикација што ја подготвуваме има посебно значење не само од аспект на создавање научни знаења, туку и поради поддршката на меѓукултурната комуникација.

Оваа книга со наслов „Патувањето на парите – Колекција на метални монети исковани во Скопје и Кратово“, опфаќа систематско собирање, документирање и културна анализа на метални пари исковани во османлискиот период на територијата на денешна Северна Македонија. Книгата не претставува само нумизматска инвентарска работа, туку истовремено дава светлина врз историската, културната и уметничката вредност на османлиските монети и нивната презентација од музеолошка перспектива. Со тоа, се придонесува кон развојот на локалната историска свест и се воспоставува значајна врска помеѓу минатото и сегашноста.

Им изразуваме длабока благодарност на сите поединци и институции кои придонесоа за настанувањето на оваа вредна книга. Пред сè упатуваме искрена благодарност до авторката на оваа книга, г-ѓа Даниела Николова, која долги години беше директорка на Музејот на Националната Борба на Северна

Македонија, на Валијата на Едрене, г-дин. Јунус Сезер, кој даде голема поддршка за овој проект, на Ректорот на Меѓународниот Балкански Универзитет, проф. д-р Лутфи Сунар и на Директорот на Халк Банка во Северна Македонија, д-р Билал Суџубаши.

Јунус Емре Институтот искрено се надева дека ваквите проекти, насочени кон заштита и промоција на културното наследство, ќе продолжат да се развиваат. Воедно, изразуваме надеж дека оваа книга ќе претставува вреден придонес за научната јавност и за сите кои се занимаваат со културното наследство.

ПРЕДГОВОР III

Даниела НИКОЛОВА, Автор

Република Северна Македонија е земја со длабока историска и културна традиција. На оваа територија се откриени бројни археолошки наоди кои сведочат за богато културно наследство од различни векови. Дел од овие археолошки наоди припаѓаат на нумизматиката — област што сè уште не е доволно истражена.

Во оваа публикација нудиме збогатен корпус на податоци, обработени и интерпретирани во рамките на нумизматиката и историските факти, кои досега недостасуваа. Тие воедно претставуваат и еден вид резиме на хронолошка историска наратива, која може да послужи како основа и патоказ за идни истражувања и научни трудови во оваа област.

Истовремено, во рамките на ова истражување е спроведена интердисциплинарна анализа со цел да се зачуваат овие нумизматички вредности и да се откријат нови, досега неистражени податоци. Во трудот се обработуваат и теми како заштита на нумизматички колекции и музејски практики, кои директно се поврзани со финалната презентација на истите.

Нумизматичките колекции сведочат за традицијата на ковање монети на овие простори и претставуваат културно-историски богатства. Преку овие колекции може да се пополнат празнините во пишаните извори за различни монетарни системи, како и да се извлечат заклучоци за различни појави и историски последици. Музеите, пак, имаат важна улога во соодветното и достоинствено чување на овие богатства, нивна конзервација и промоција како трајни културни и историски вредности.

Монетите како дел од нумизматичките колекции претставуваат значаен дел од мозаикот на т.н. „Османлиска Македонија“. Тие играат важна улога во утврдувањето на местото и значењето на овој регион во раниот османлиски период. Уште повеќе, тие претставуваат клучен елемент за анализа на поширокиот социоекономски и политичко-историски контекст на Балканот од тој период, и имаат слична важност во рамките на целата Османлиска Империја.

Поради овие причини, османлиските монети што се чуваат во Националната установа Музеј на Македонија претставуваат вреден историски извор што ги надминува локалните рамки и има универзална цивилизациска вредност како дел од материјалната култура на Османлиската империја. Преку значењето на нумизматичката колекција и нејзината анализа, беше можно точно да се идентификуваат и класифицираат парите исковани во македонските монетоковачници во Скопје и Кратово. Тие монети се предмет на нумизматичките истражувања претставени во оваа публикација.

ПРЕДГОВОР IV

Проф. д-р. Лутфи СУНАР, Ректор на Меѓународниот Балкански универзитет

Република Северна Македонија е земја со вековно културно наследство и историска комплексност каква што може да има само земја која е позиционирана во срцето на Балканот. Отоманскиот период претставува значаен дел од ова наследство, неизоставно парче од културниот мозаик на земјата, но и од административното и економското минато. Оваа книга е извонреден придонес во областа на истражување на отоманското минато на регионот, свртувајќи го фокусот кон еден важен, но недоволно истражен аспект: отоманската нумизматика.

Оваа публикација е повеќе од каталог на стари монети. Оригинална во својот предмет на истражување и методологија, авторката ја истражува монетарната циркулација и економската администрација од тој период, црпејќи податоци од примарни извори и музејски збирки. Со детална визуелна документација, делото не води низ процесот на еволуција на производството на монети во контекст на империјалната економија, и ни зборува за улогата на локалните ковачници во Скопје и Кратово. Овие монети се всушност метални артефакти од тоа време. Тие ни зборуваат за монетарниот промет, за даночните политики, за регионалната интеграција и за економскиот континуитет низ вековите. Сепак, истовремено, зборуваат за многу повеќе од тоа. Како што би забележал Макс Вебер – економското однесување е нераскинливо со општествените вредности, традиции, институции и религија. Па така, овие монети документираат и една поширока слика – слика за поширокиот општествен, институционален и културен контекст на Отоманска Македонија.

Истражувањето е основа за понатамошни истражувања на регионалните специфики на економскиот живот во Македонија во рамки на Отоманската

империја, нудејќи им на истражувачите и студентите четиво кое премиерно изнесува факти и докази во оваа потесна област на истражување. Користејќи мајсторски лесен наративен стил, авторката не доближува и до секојдневниот живот од тој историски период, правејќи ја книгата интересна и читка и за генералната публика.

Несомнено, ваквите дела информираат и зближуваат бидејќи тие говорат за заедничкото културно наследство на Република Северна Македонија и Република Туркије. Зачувувањето на историското сеќавање претставува научна и културна одговорност, а ваквите дела се нашиот главен инструмент во исполнувањето на таа должност. Документирајќи и толкувајќи ги овие монети, книгата чува дел од нашата економска историја и истата ја прави достапна до пошироката јавност, па таа така станува дел и од колективната свест за нашето заедничко минато. Меѓудругото, авторката ја демонстрира незаменливата улога на музеите во заштитата и интерпретацијата на материјалната историја.

Би сакал да изразам огромна благодарност до м-р. Даниела Николова, без чија кураторска експертиза и долгогодишна посветеност на работата, ова дело не би било тоа што е. Исто така, изразувам благодарност до институциите и поединците кои ја поддржаа оваа книга и ја препознаа нејзината академска и културна вредност.

ВОВЕД

Султан Мурат II џамија
(1421-1451), Скопје

Историските истражувања покажуваат дека националното културно богатство во минатото, на територијата на Република Северна Македонија, имаат исклучителна културно-историска вредност и значење. Секоја цивилизација оставила трајни белези преку материјалното и нематеријалното културно наследство, кои се веродостојни сведоци за животот и развојот на човекот на овие простори од најстарите времиња до денес.

Во оваа публикација, ги презентираме османлиските спомени и сеќавања од времето на османлиската цивилизација, која остави трајни белези преку културата и традицијата, кои како обврска ги пренесуваме на идните генерации.

Низ повеќе вековното постоење, денес се сочувани доста споменици од богатата духовна и материјална култура на Османлиите, која се создавала во текот на пет века. Тоа се објектите од религиозен карактер (џамии-месџиди, имарети, медреси, турбиња и текиња) и од профан карактер (карван сараи-анови,

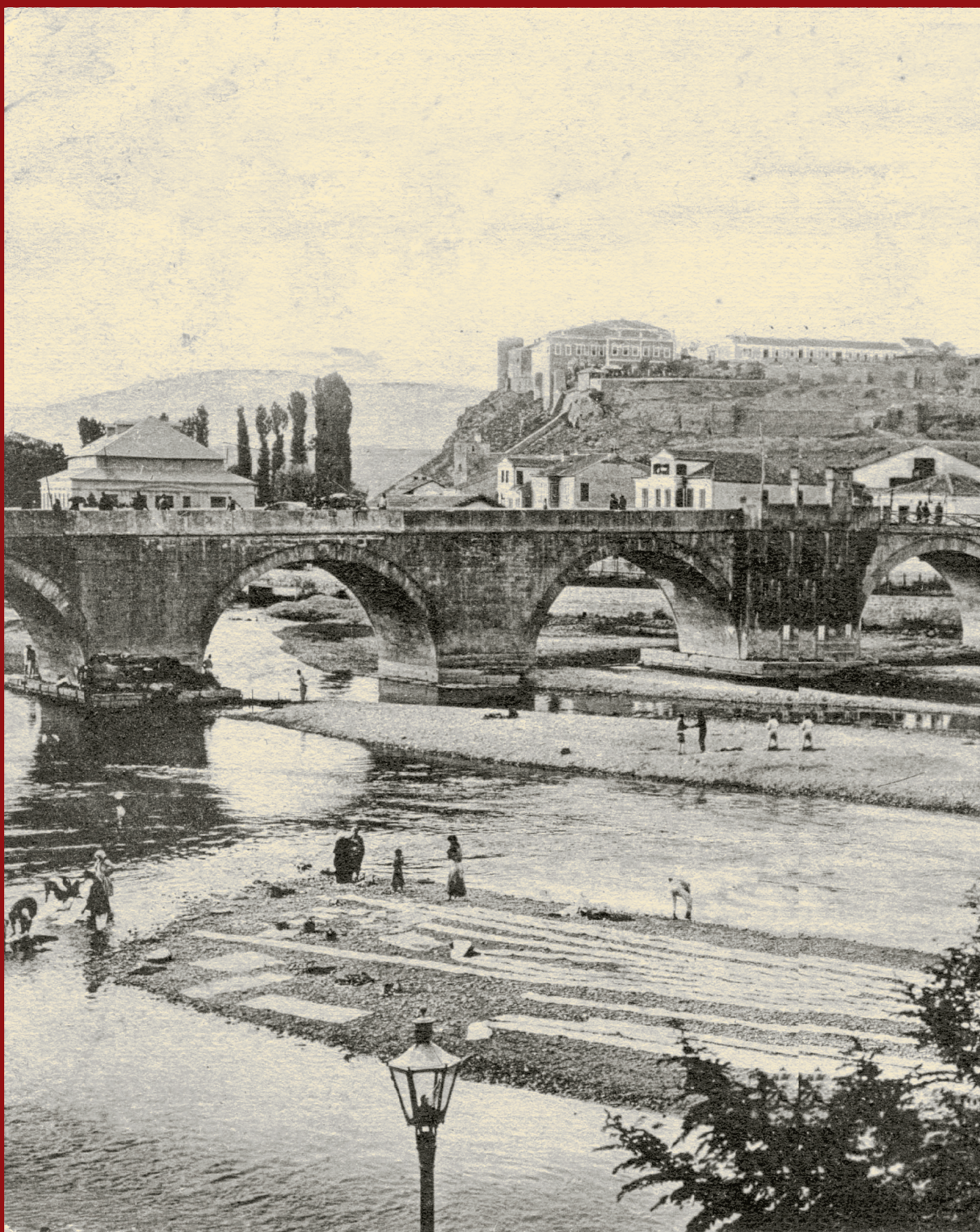
чаршии, амами, јавни чешми и водоводи). Најголем дел од објектите се граделе и потекнуваат од почетокот на османлиските владеења, главно од XV и XVI век.

Особено значење за развојот на Османлиската империја имал општествено-економскиот развој, за кој придонесувал монетарниот систем развивајќи се низ вековите.

Поголем дел од движното културно наследство од османлискиот период е згрижено и се наоѓа во македонските музеи. Со основањето на музеите и другите културни институции се создадени услови за вистинско чување, собирање, истражување и користење на културното наследство.

Денес современите музеи имаат улога пред сè да ги заштитат, но и да ги презентираат културните добра и богатства во рамките на своите музејски колекции, како дел од движното културно наследство на овие простори. Музеите се ризници кои ја чуваат, збогатуваат и развиваат

Куршумли-ан,
изграден во
средината на XVI
век од страна на
Муслихуди Абдул
Гани, познат како
Муезин-Оџа Ал
Ма'дини

Панорама на Скопје со Камениот мост, 1910 година

колективната свест и интелектуалниот капацитет на населението. Збирките кои се наоѓаат во музеите, како и целокупната дејност на самите музеи треба да се обликува, креира и да се работи на нејзино усовршување на начин што ќе ги направи музеите подостапни и ќе ја зголеми нивната посетеност, како културни центри.

Улогата и значењето на музеите се согледува во тоа што тие на најдобар и најсоодветен начин ја надополнуваат општата и национална историја со клучни материјални сведоштва и музејски колекции.

Во македонската историографија се чувствува недостаток од системско истражување на металните пари низ историјата на овие простори, вклучително и на османлиските монети, кои се еден од најважните сегменти во македонското културно наследство. Сепак, колекционирањето и проучувањето на османлиските монети е недоволно, односно не постојат специјализирани институции, ниту колекционери кои системски го проучуваат и следат историскиот развој на ковањето монети на македонска територија за време на османлиското владеење.

Единствен исклучок е Нумизматичката¹ колекција формирана во Народната банка на Република Северна Македонија, каде што се изложени најстарите монети од периодот кога се ковале пари на нашите простори. Банката, исто така, поседува колекција од османлиски монети ковани во македонските монетоковачници. Монети кои биле ковани на наше тло низ историјата се наоѓаат во музејски збирки приватни колекции ширум светот, а некои од нив воопшто не се евидентирани и регистрирани.

Мустафа-пашината џамија (XX век), поштата, телеграфската станица и зграда на вилаетот (крајот на XIX. век)

1 Монети и историјата на парите се област на научни истражувања. Тие се поврзани со дисциплините археологија и историја.

Посебен акцент при истражувањата е даден на движното културно наследство, особено на најмалку истраженото поле во оваа област, односно Османлиската нумизматика.

Потребата од збогатен фонд на обработени, толкувани податоци е далеку од задоволена, имајќи го предвид големиот недостаток на содржини од нумизматичко-историски факти, со кој се соочив при истражувањето на скудните пишани документи за процесите на примена во делот на музејската обработка и документирање на османлиските монети. Во оваа смисла, научните мултидисциплинарни истражувања остануваат како единствени препознатливи инструменти во извлекувањето на досега не истражените резервни информации, есенцијални за грижата на овие нумизматички вредности,

опфаќајќи ги истовремено и другите области кои се директно вклучени во финалната презентација, како што се превентивната заштита и музеологијата.

Хронолошкиот развој на османлиската нумизматика во голема мера е поврзан со владеењето на султаните, што од своја страна овозможува прецизирање и лоцирање на монетарниците низ територијалниот простор на Османлиската Империја, како и времето кога биле изработени. Најстарите примероци монети датираат од периодот на Бајазит Јилдрим (1389–1402), иако со некои прекини, продолжува до владеењето на последниот султан, Мехмед V. Решад (1909–1918). Значаен дел од нив биле исковани во македонските монетарници во Скопје, Кратово и Охрид.

Кога станува збор за османлиската нумизматика и овие монетарници посебно се издвојуваат систематски собирачите примероци на сребрени

монети – акчи² од речиси сите султани кои ковале монети во македонските монетарници за периодот на османлиското владеење. Ние ќе се задржиме на работата на Скопската и кратовската монетарница.

Имајќи го ова во предвид, сакам да нагласам дека монетите, како и нивната досегашна конзервација беше извршена во неколку фази, а воедно беше подготвена и целосна, сеопфатна документација преку неколку медиуми, односно пишана, техничка и фото документација.

Почетоците на музејот датираат од 1999 година, кога Народната банка ја вклучи набавката на стари и ретки монети од територијата на Македонија меѓу своите основни функции. Колекцијата е постојано збогатувана во текот на своето постоење и денес брои околу 22.000 примероци, претставувајќи ја најголемата јавно достапна нумизматичка збирка во земјата.

2 Акче е име на сребрена метална паричка што се користела во османлискиот период. Името потекнува од зборовите „ак“ (бело) и „че“ (мало). Прв пат е кована во средината на XIV век.

ОСМАНЛИСКАТА КУЛТУРА И НЕЈЗИНИОТ ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ ВО МАКЕДОНИЈА

Територијата на Македонија е едно од првоосвоените подрачја на Балканскиот Полуостров од страна на османлиите во нивното движење од Исток кон Запад. Доаѓањето на Балканот, носејќи ги со себе личните и позајмените искуства и сознанија од културите на Балканот и на Средниот Исток, османлиите се среќаваат со културата и обичаите на овдешните народи. Под влијание на културите што доминираат овде, пред сè византиската, но и придонесот на словенските народи, османлиската култура на овие простори се обликувала во една специфична балканска култура.

Потпаѓајќи под византискиот културен круг, територијата на Македонија имала богата градителска, уметничка и занаетчиска традиција и пред османлиските освојувања. По доаѓањето на Османлиите, оваа традиција не се прекинува, туку се збогатува со взаемна размена на искуства. Токму од оваа почетна размена во XV и во XVI век потекнуваат и многубројните импозантни јавни споменици, најчесто со сакрален, но и со световен карактер. Најчесто, тие биле градени со вештите раце на локалните градители.

Како што е добро познато, особен придонес и новина што Османлиите ја донеле на Балканот е изградбата

и развојот на градовите во стилот на ориенталните градови на Блискиот Исток. Стратегиски и воено добро подготвени, градовите имале погодни услови за развој во станбениот, а особено во трговско-занаетчискиот дел. Станбениот дел се формирал во маала со тесни улици збиени градби, кои биле поделени според конфесионалната припадност на населението. Чаршијата се развивала околу Безистенот³, наоколу биле ановите, амамите, дуќаните групирани по занаети што формирале посебни улици или мали чаршии. Џамиите биле градени на видни и значајни позиции во градот како и по станбените маала. Околу нив биле градени библиотеки, медреси, заеднички кујни-имарети.⁴ Подоцна се јавуваат турбиња кои се граделе околу џамиите. Покрај овие сакрални објекти, во секој поголем град се граделе и саат кули, мостови и патишта.

Меѓу позначајните споменици од сакралната исламска архитектура, изградени во османлискиот период во Македонија, до денес се сочувани џамиите: Мустафа-паша (1492), Султан-Мурат II (1436), Исак-бегова, наречена уште и Алаџа џамија (1438), Иса-бегова (1475), Јаја-паша (1506), сите во Скопје, како и Исак-беговата џамија (1508), Хајдар-кади (1561) и Јени џамија (1558) во Битола. Во Тетово се наоѓа познатата Шарена

3 Во османлиските градови, безистенот бил сметан за срцето на трговијата- покриена чаршија во која се наоѓале дуќани за златарство и вредни предмети. Обично бил сместен во централниот дел на чаршијата.

4 Имарет – добротворна кујна каде што се делела храна на сиромашни. Обично била сместена во близина на џамиите.

Стар мост во Скопје

џамија од 1833/34 карактеристична според својата декоративна и сликана декорација.

Карактеристични профани објекти од оваа култура до денес се сочувани во повеќе градови кај нас. Безистени има во Скопје, Битола и Штип. Добро сочувани анови и амами има во Скопје – Даут-пашиниот амам (1489–1497) и Чифте амам, во Битола, во Прилеп, во Дебар и во Охрид.

Од мостовите, најзначаен е Камениот мост на реката Вардар во Скопје.

Се претпоставува дека нивната структура на овој мост е од средината на XV век.

Најзначајни до денес сочувани турбиња се оние од Мустафа-паша, Алаџа џамија и Султан-муратовата џамија, сите во Скопје. Од текињата најпознато е Арабати баба-теке во Тетово.

Од саат кулите порепрезентативни и сочувани кај нас е битолската, скопската, велешката и прилепската.

Турската чаршија во Скопје

Како централен дел од поголемите градски јадра во некогашната империја биле старите чаршии каде се поврзувале помеѓу себе со традицијата, старите занаети, отворањето на дуќани, кафеани, амами, анови, итн. преставувале секојдневна комуникација помеѓу луѓето кои живееле на тие простори. Во чаршијата се одвивал стопанскиот, културниот и општествениот живот на градот, добивајќи нови содржини низ монументалните објекти кои сè повеќе се граделе. Тоа значи дека биле создадени услови кои битно влијаеле врз урбаната структура и архитектура на градот. Најголем дел од старите чаршии биле затворени и имале неколку влеза, а во внатрешниот простор биле дуќаните, чајџилниците, кафеаните и пазарите. Чаршијата била голема реткост од архитектонска гледна точка во Османлиската имерија.

Скопје во османлискиот период бил важен општествено, економски, трговски и културен центар на Балканот, чаршијата била место каде се тргувало, се отварале дуќани со стари занаети (кујунџии, казанџии, срмари, седефари, килимарство, итн.).

Старата скопска чаршија, која најчесто се нарекува Турска чаршија, се наоѓа во еден од најпрометните делови на градот Скопје, во срцето на стариот дел, а Камениот мост ги поврзува новиот и стариот дел на градот Скопје. Таа е од типот на познатите

Поглед од Скопската чаршија и Мустафа-пашина џамија (XV. век)

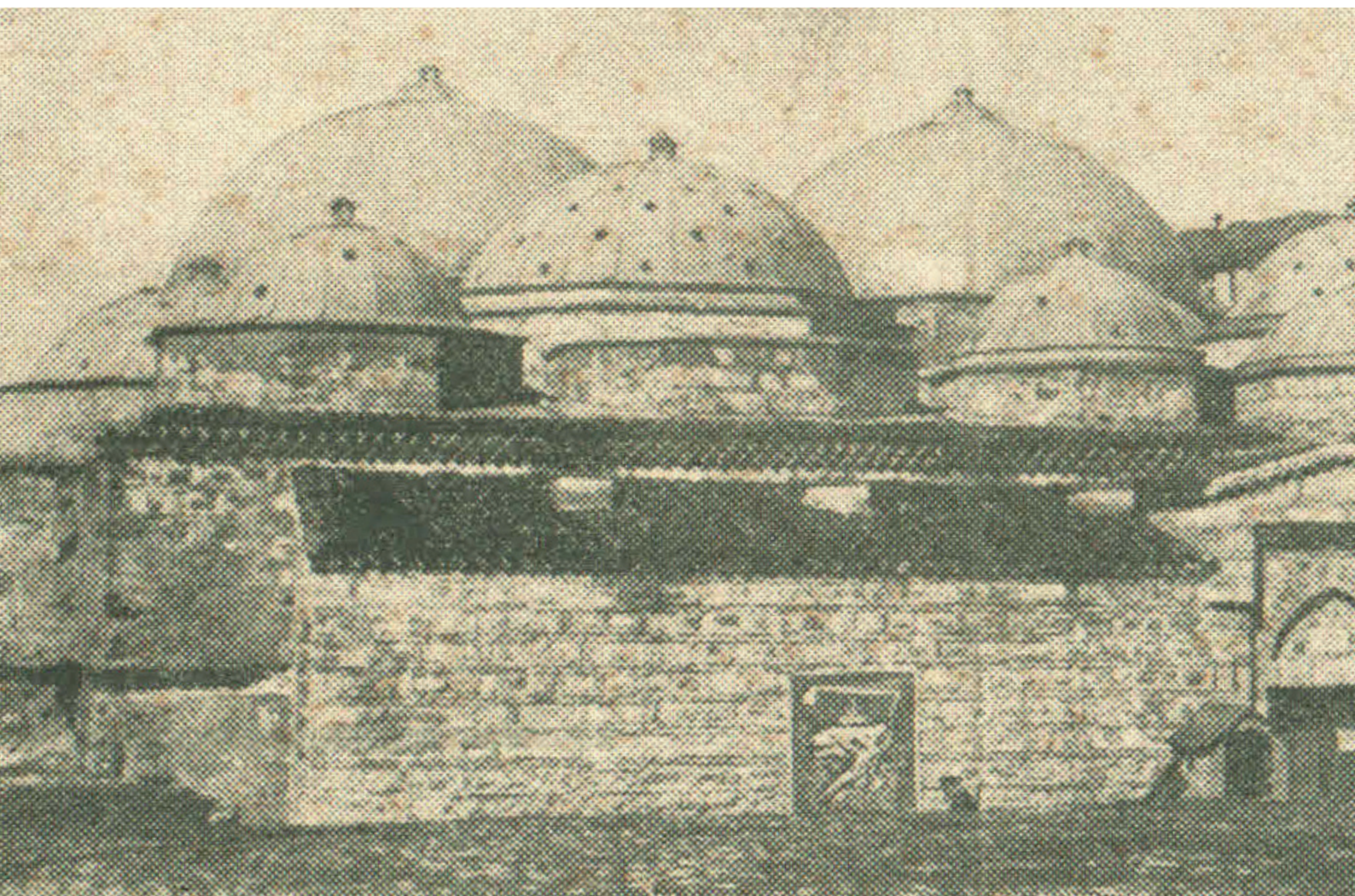
ориентално-балкански чаршии и заедно со своите придружни објекти, и денес е една од најсочувани во нашата земја.

Најраните податоци за формирање на Скопската чаршија, можеме да ги следиме уште од првите турски краишки команданти, кои со подигнувањето на бројни задужбини, одиграле важна улога во формирањето на Скопје како на град со ориентални белези. Во нивно време и во новонастанатите историски и економски услови почнуваат интензивно да се развиваат градскиот живот и градското стопанство. Теренот каде со векови постои Старата скопска чаршија е поволен простор помеѓу Скопското кале и двете реки Вардар и Серава т.е. простор кој денес води од Камениот мост до Бит-пазар и од Скопската тврдина, црквата Св. Спас и Мустафа-пашината џамија до реката Серава. На овој терен Скопската чаршија го доживеала својот врвен развој, повремени оштетувања и повторни обновувања. Старата скопска турска чаршија како сите други чаршии во регионот, имала типична ориентална архитектура. Таа се состоела и сеуште има сочувани густо наредени дуќани како нејзини главни објекти. Дуќаните се издигнати на иста висина и се добива впечаток дека се под еден покрив. Чаршијата има мали тесни улички, и од двете страни на улиците се изградени дуќани, изградени со дрвена конструкција и мали квадратури. Обично дуќаните се потпирале до некои други објекти какви што биле безистенот, амот, амамот, магазата, и сл. Сите дуќани биле изградени и главните

Поглед на стариот дел на градот, старата чаршија, снимено од Гази Баба кон Зајчев Рид. Во преден план се гледаат станбени куќи веднаш под Гази Баба како и гробиштата кои се наоѓаат во дворот на Иса беговата џамија. Во позадина се гледа десно дел од Скопското Кале, а лево Зајчев рид.

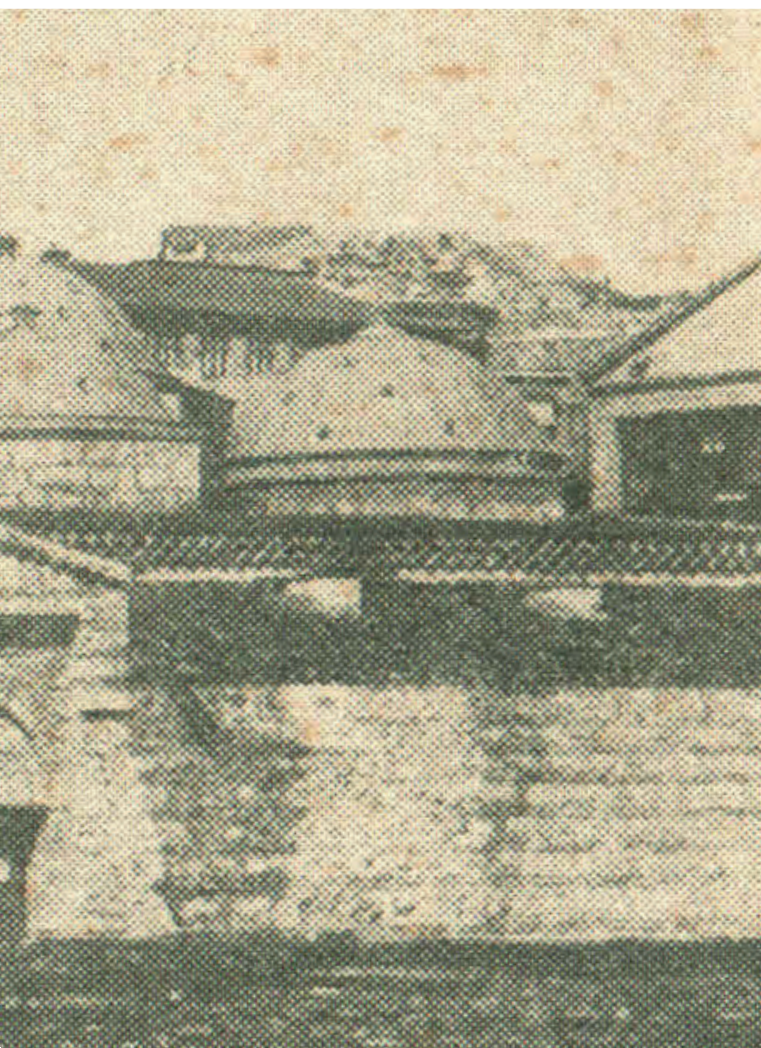
влезови биле од страна на улицата. Се затварале со дрвени капаци.

Поголем дел од дуќаните имале позадински простор, кој најчесто го користеле за работилница.

Постарите скопјани и денес ја нарекуваат оваа чаршија „Затворена чаршија“, бидејќи централниот дел на чаршијата некогаш бил познат како „Капали чаршија“ или „Темна чаршија“. Слично на другите турски чаршии, овој средишен дел на чаршијата бил покриен со штици.

Во чаршијата постоел одреден ред кој се запазувал со векови наназад. Дуќаните се отварале рано изутрина, а се затварале на зајдисонце. Било забрането да се минува со коли низ чаршијата. Имало воспоставен ред и хигиена која се одржувала и негувала со векови.

Потоа, не смее да се занемари тоа што основната идеја на архитектонските градби, која се базира врз византиските замисли и остварувања, е разработена до таа мера што е достигнат стил својствен само за османлискиот

Даут-пашин амам (XV век) во чија близина се наоѓала скопската монетарница

период и за неговата култура. Земајќи ги во предвид споменатите факти, станува јасно колкава е оригиналноста што во себе ја содржат објектите и уметноста создадена во османлискиот период.

Во тој простор меѓу дуќаните, се граделе сакрални објекти кои и денес гордо се издигаат во ова старо скопско јадро, кои во целост преставуваат атракција за туристите.

Преку градежништвото и новите економски политики и културни

односи турците османлии внесуваат и нов начин на живеење кој се рефлектира во сите области на материјалната и духовната култура. Се формираат и развиваат градските квартали, маала со карактеристична станбена архитектура, богата чаршија во која разновидните занаети имаат посебни улици. Домашните и странските трговци се сместуваат во бројните карвансараи-анови. Тука се бројните верски објекти, џамии, текиња.

Отворање на монетарницата

Во таков амбиент потребата од отворање на монетарница за ковање на монети била неопходна. Скопје како еден од позначајните политичко-економски, образовен и културен центар во Румелија, било потребно да се отвори монетарница, која ќе биде во близина на чаршијата. Таа се отвара за време на султанот Мурат I во 1371 година на почетокот на чаршијата. Тоа се сметало за вакавско место, каде имало џамија, ан и амам, како и монетарница за ковање на монети.

Пробивот на источно-ориенталната култура на овие простори, пренесена преку османлиската, се одвивал главно преку градската култура, што може да се проследи во многу области од живеењето во градовите од тој период. Сите споменати објекти и предмети од османлискиот период во Македонија сведочат за постоењето на висок степен на развиено градежништво, занаетчиство, како и уметничко народно творештво.

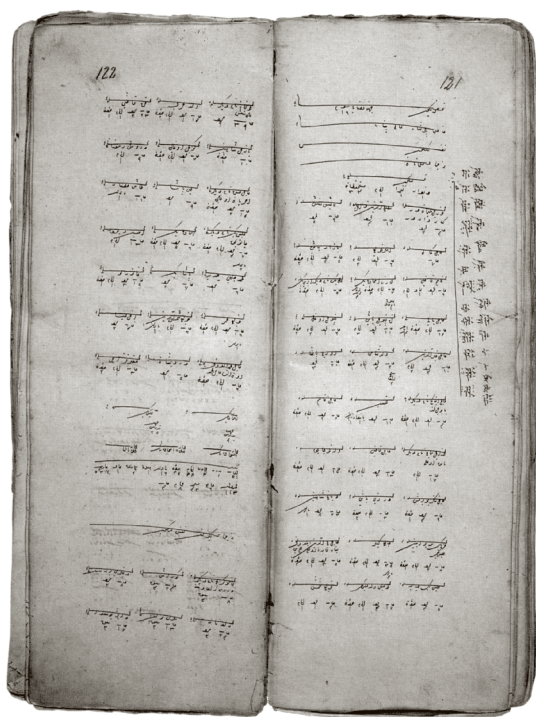
Остатоци од скопската монетарница, 1963 година

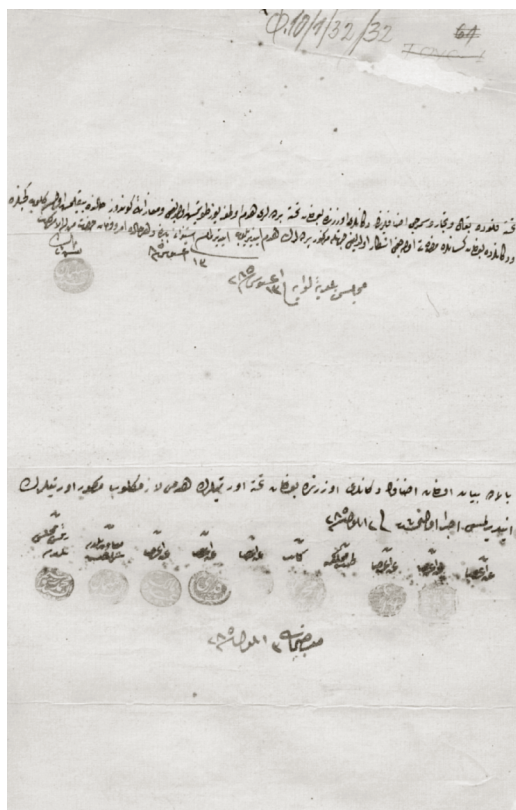

МОНЕТАРНИЦИ НА МАКЕДОНСКА ТЕРИТОРИЈА

Дефтер од 1530 година за социјалната и економската состојба во македонија

Документ за обнова на дуќаните во чаршијата во Скопје, 1869 година

Ковањето монети во Османлиската Империја и структурата на монетарниот систем

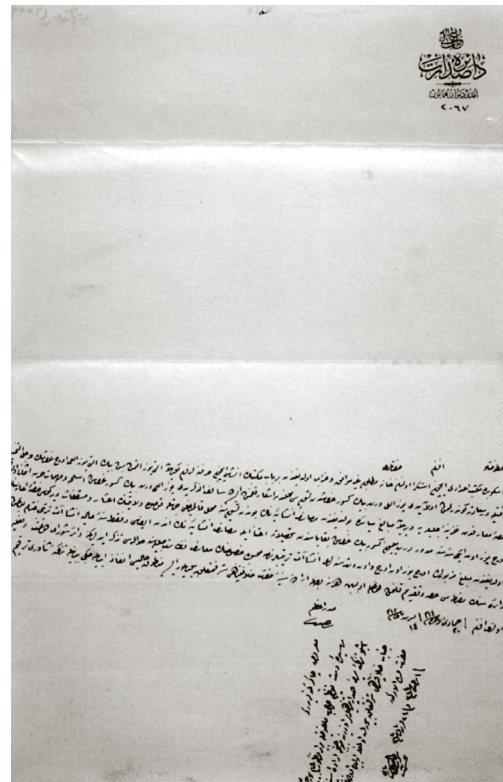
Ковањето на монети Османлиите го започнале уште при воспоставување и зацврстување на стабилноста на власта во освоениите територии некаде во 1326 година, а креирале и сопствен монетарен систем кој траел сè до крајот на империјата, како основа на системот продолжен во Република Турција. Османлискиот монетарен систем во голема мера се потпираше на претходните монетарни системи воспоставени од страна на Антички Рим и Византија, како и врз основа на монетарните системи на исламските држави на исток, каде што од крајот на VII век започнало производството на сребрените дирхеми, златните динари и бакарните фулиси.

Османлиите започнале да отвараат монетарници уште во времето на емир Гази Орхан (1324–1362) лоцирајќи ги во големите градски трговски центри, како и во близина на рудниците за сребро, така што веќе во времето на султанот Мехмед II Ел Фатих (1451–1481) во империјата постоеле најмалку петнаесет монетарници во кои се ковале монети (Николова, 2010). Особено застапени биле монетите ковани во монетарниците во Скопје

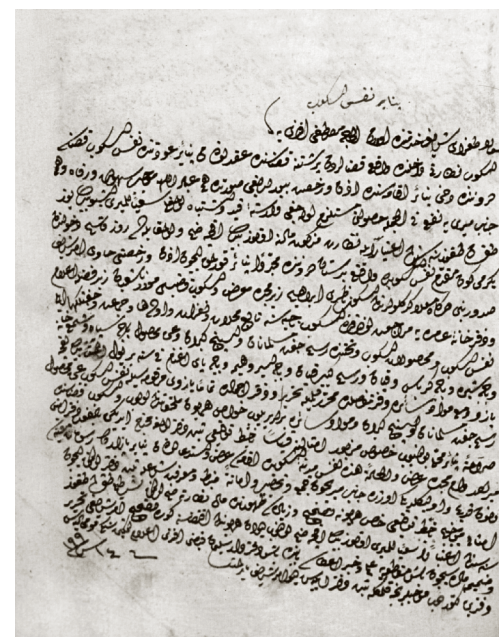
(Üsküp), Кратово (Kratova), Охрид (Ohri), Истанбул (Konstantiniye), Едрене (Edirne), Сепес (Serez), Новар (Novar), Каиро (Misır), Халеп – Сирија (Halep), Либија (Trablusgarp), Сараево (Saraybosna) и други центри.

Монетарниците во големите градови најчесто биле управувани и под контрола од страна на државата, додека помалите монетарници во провинциите по пат на закуп (iltizam) биле давани под наем и управување на приватни лица. Државата доставувала стандарди за изработка на монети, како и бројот на акчи кои требало да се исковаат од сто дирхеми чисто сребро до монетарниците. При производството на акчите најстрого било забрането среброт да се меша со бакар или било кој друг метал. Исто така, постоел строго утврден стандард колку требало да се плати за среброт на пазарите кое се откупувало во големи количини, како и колку треба да плати секој поединец кој носел сребро за ковање акчи во монетарниците. Сепак, документите зачувани во османлиските архиви содржат информации за бројни закани и казни на вработените во монетарниците, кои покажуваат дека многучесто одредбите за стандардите и цените не се почитувале.

За време на владеењето на Османлиската Империја, монетите ја задржале својата еднообразна форма и едноставност, истовремено зачувувајќи ги основните податоци: туграта на султанот во чие време била кована; монетарницата во која

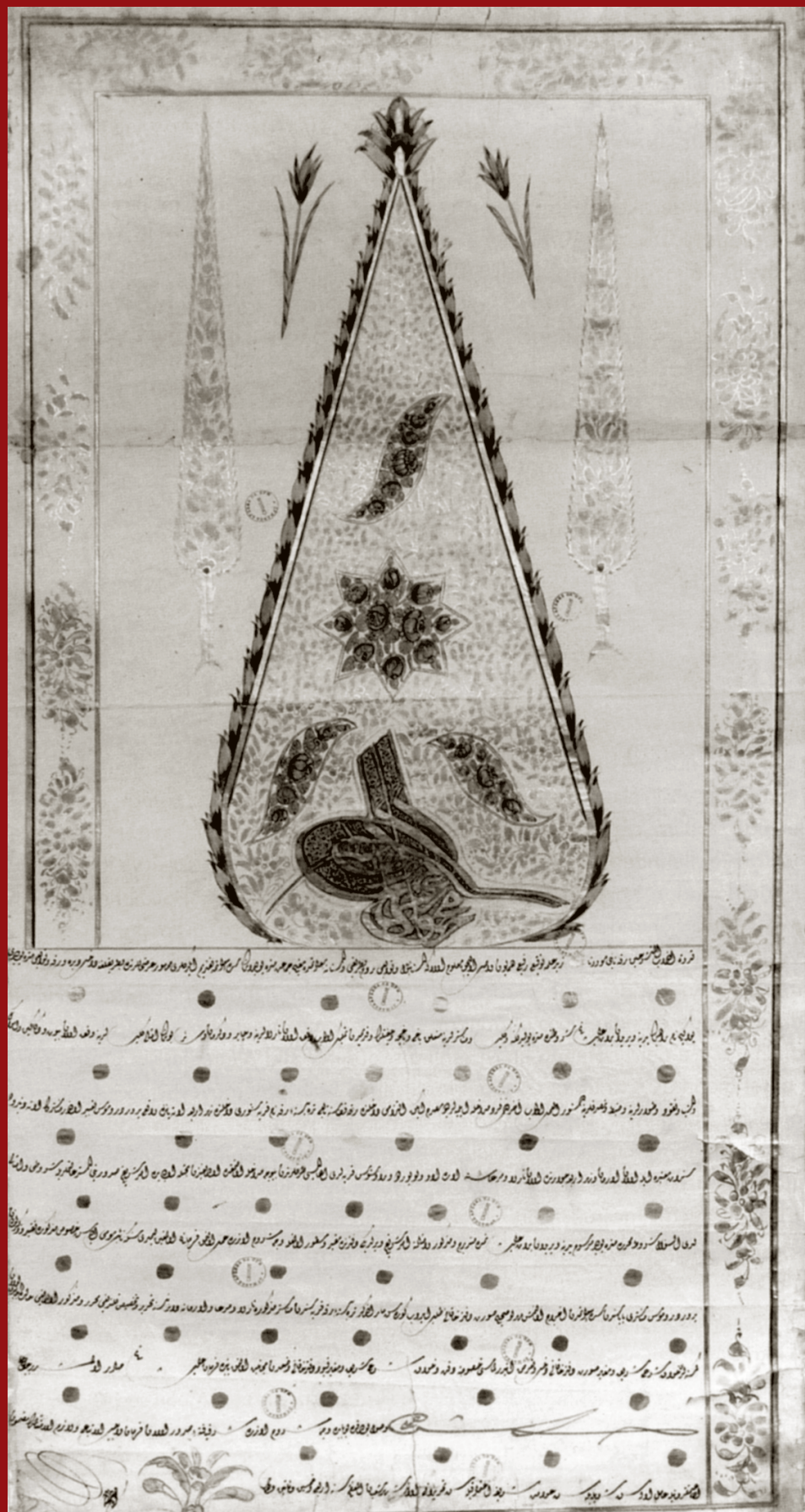

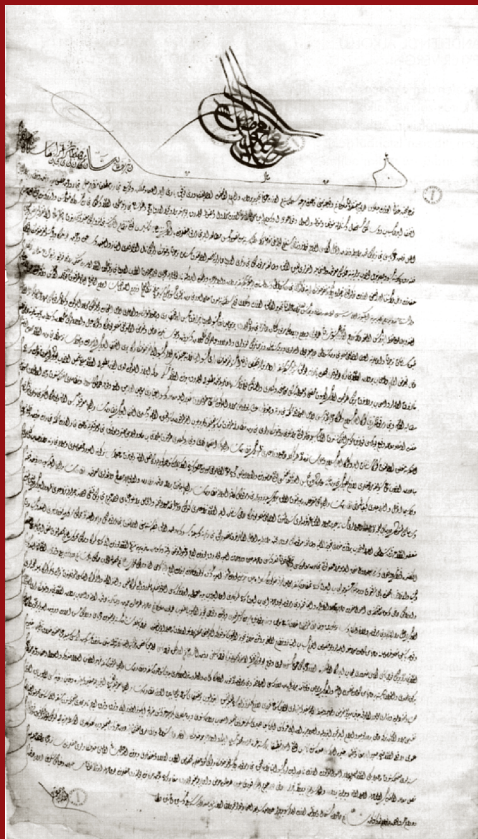
Документ поврзан со изградба на средно училиште во Скопје

Документ поврзан со Безистенот на Панагур

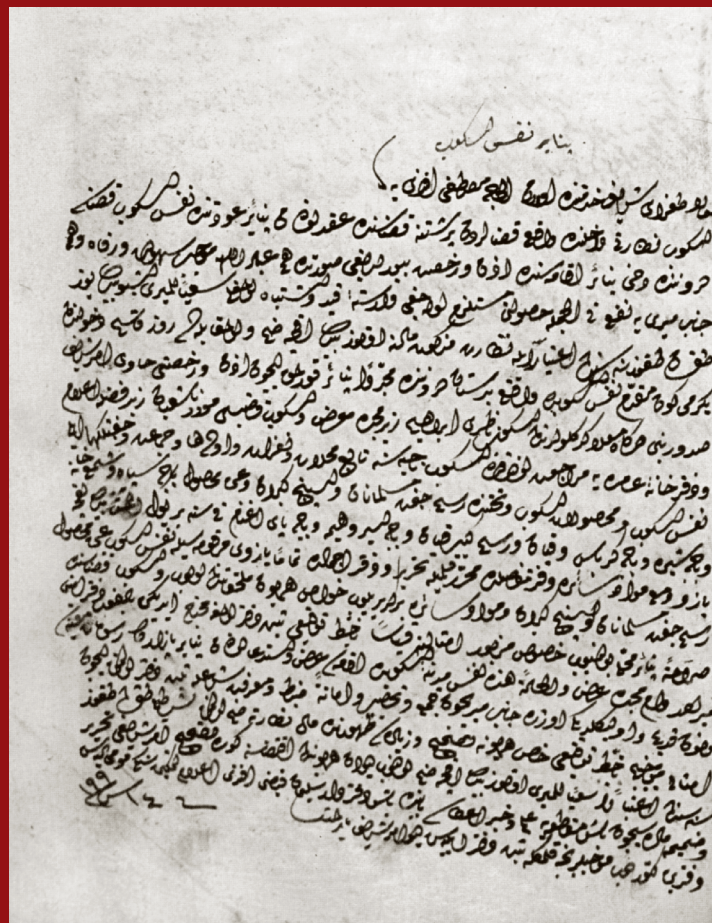
Ферман од
султанот Махмут
II за заштита
на имотот на
манастирот Св.
Јован Бигорски
(20-30 октомври,
1838)

Указ (берат) доделен на Стефан
Робев за трговија со Европа, 1841
година

Документ за обнова на
бизистеност, врз темелите на
Исхак-бег од XV век - Одобрение за
одржување на панаѓур во него (22
јуни 1785 година)

Црква „Св. Спас“ (XVII. – XVIII век)

била кована; годината на ковањето; како и годината на стапување на султанот на престол. Текстот кој се испишувал на монетите бил на арапски јазик, а годините се пишувале по хиџра. Исцртувањето на туграта, односно султановиот монограмен потпис во вид на печат, на реверсот на монетите бил поставуван со многу голема прецизност и уметнички финеси. Туграта имала функција не само да го глорификува султанот, туку таа претставувала и еден вид закана со цел да се обесхрабрат потенцијалните фалсификатори.

Првата позната османлиска монета потекнува од времето на вториот османлиски владетел Гази Орхан (1324–1362) кој во 1326/27 година ја исковал првата ситна сребрена пара наречена акча (турски – aspra). Подоцна во XIV век, таа се проширила низ целата држава и сè до XVII век била единствена сребрена монета во Османиската Империја. Најчесто една акча тежела околу еден грам сребро, а оние акчи кои биле ковани од првата половина на XV век имале пречник од 12-14 милиметри и тежеле околу 4,75 – 5,33 карати (0,95 – 1,16 грама). До средината на XV век акчите станале основно средство за размена во сите новоосвоени територии во Јужен Балкан и Западна и Централна Анадолија, а потребите од свежи монети ги задоволувале новоотворените монетарници во овој реон. Најпрво

Панорама на
Скопје со Султан
Муратовата џамија

во функција стапиле монетарниците во Серес и Едрене, а потоа и во Ново Брдо во Косово. Централната власт ги давала монетарниците под закуп на приватни лица, а преку локалните кадии тесно се контролирало производството на монети.

Примероците на монети и анализата која е направена за целите на оваа публикација, покажуваат дека акчите постепено почнале да се коваат со помала вредност и тежина, така што кон крајот на XVII век нивната тежина

изнесувала само 0,13 грама. Анализата на историските податоци нѝ покажува дека тоа се должело на перманентната криза во државата, но и на применување на праксата за демонетизација, односно кога новиот султан кој доаѓал на власт ги повлекувал акчите на претходниот султан и истите се претопувале во нови акчи на кои тој го ставал своето име. Најчесто новите акчи биле со помала тежина и со помала вредност. Во оптек многу често се појавувале акчи со лош квалитет, со помала тежина и фалсификувани акчи, наспроти квалитетните и чисти монети. Жестоките казни кои државата ги применувала против фалсификаторите покажуваат дека таа пракса била прилично распространета.

Акчата која долго време била основно платежно средство во империјата, се изработувала сè до 1839 година. До крајот на XVIII век, сребрените изданија биле расчленетивосеријапомалиденоминации од 20 пари, кои биле употребувани за средни и поголеми плаќања, додека деноминациите од 1, 5 и 10 пари биле средства за секојдневна размена.

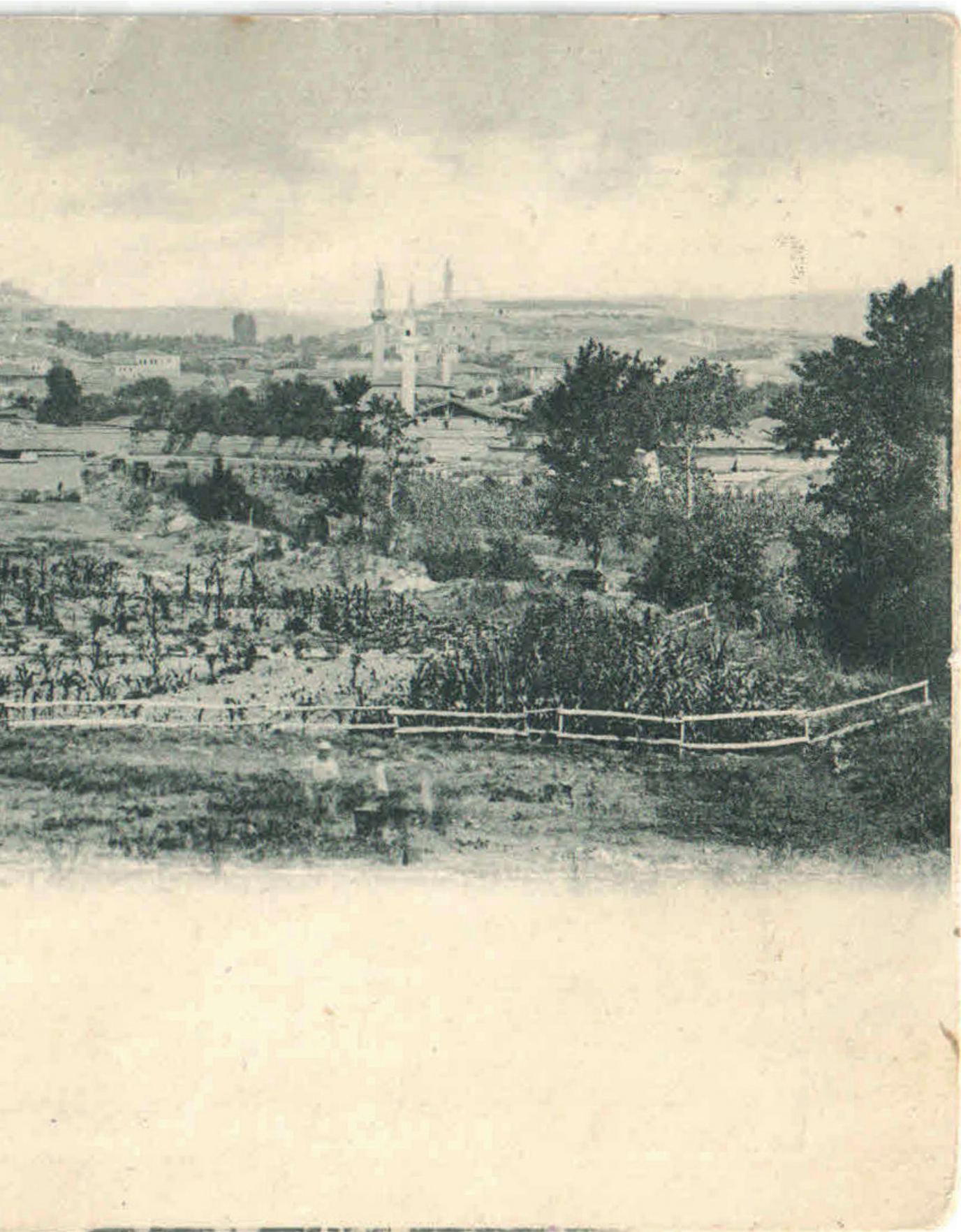
За една од најкомплексните монети во османлиската нумизматика се смета акчата кована во првите десет години од владеењето на султанот Мехмет II (1451–1481). Кај оваа монета посебна специфика е тоа што на средината на аверсот е вметнат текстот „Mehmedbina“, а околу него е впишано „Muradhanazzenasruhu 855“ (Мехмет, син на Мурат хан, нека му е славна победата, 1451 година). Натписот на реверсот е во дводелен орнамент и во горниот дел пишува „Исковани во Амасија, Едрене, Бурса, Серез и Новар“, во

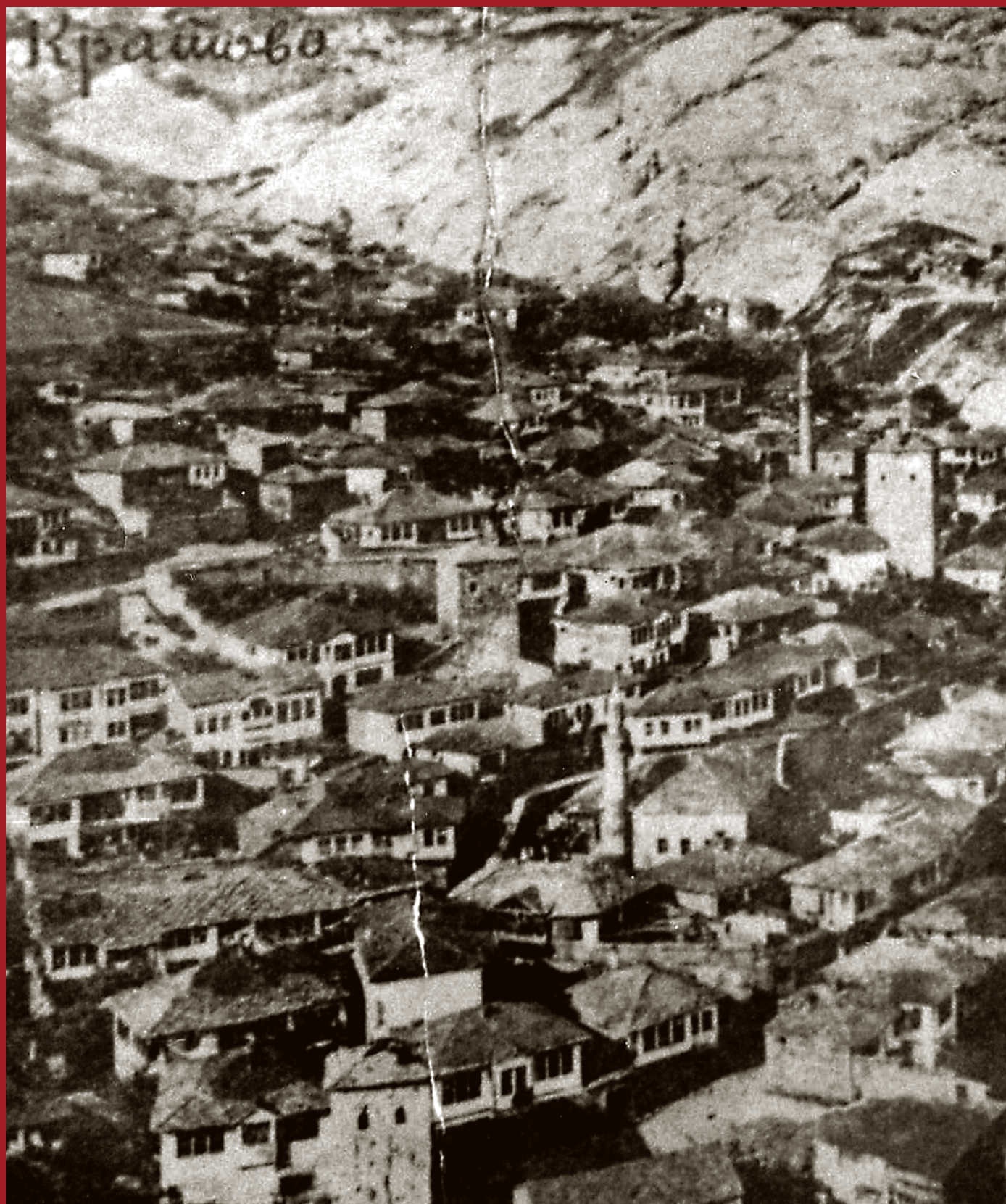

Акчи исковани во Скопската монетарница

Поглед на Скопското Кале од источната страна каде во преден план се гледа дел од населбата Гази Баба. Во позадина се контурите на тврдината Кале со објектите. Десно е Бит пазар со објектите во Чаршијата каде на фотографијата доминираат минарињата.

Панорама на Кратово

зависност од монетарницата во која била кована монетата.

Иако акчата била основна парична единица и најчесто платежно средство, за поситните трговски пресметки се користела бакарна монета која била наречена мангар, манкур или пул (турски: *mangir*, *mankur*, *pul*). Ковањето на бакарните мангири, како фракции на акчите почнале да се коваат во времето на султанот Мурат I Худавендиџар (1362–1389), се употребувале само на локално ниво и не биле прифаќани при исплатите што се извршувале кон централната власт.

Постојат тврдења дека во приватните колекции има неколку примероци на мангири исковани во времето на султанот Мурат I.

За разлика од акчата, мангирот во најголем дел се произведувал во Истанбул, Едрене и во анадолските градови кои биле во близина на рудници со бакар. Кон средината на XV век мангарот се произведувал во осум различни анадолски градови од каде се пренесувал на Балканот и се пуштал во оптек.

Кога на пазарот се пуштале во оптек нови мангири, старите се сметале за неважечки и се забранувале. Државата строго го контролирала оптекот на бакарните монети и дозволувала нивно производство само во одредени количества. Мангарот имал повеќе локално значење и не подлежел на строгите исламски верски правила, така што на него можат да се сретнат

арабески, растителни мотиви и слично.

Во времето на султанот Мехмет II на пазарот постоеле две бакарни монети, различни по големина: голем мангар со тежина од еден дирхем (3,20 грама), чии осум парчиња вределе колку една акча; и мал мангар со тежина од една третина од дирхемот, чии дваесет и четири парчиња вределе колку една акча. Во втората половина на XVI век на пазарот биле пуштени во оптек и мали бакарни монети во вредност од половина или четвртина мангар, а чии триесет и два парчиња вределе колку една акча.

По проширувањето на освоениите територии и создавањето на државата која постепено прераснала во светска империја, кај Османлиите се појавила потреба да пуштат во оптек ново, помоќно платежно средство, кое ќе го надмине ограничениот, интересен карактер на сребрената акча. Таа потреба ги натерала да се насочат кон повреден метал, односно златото.

Во османлискиот монетарен систем, златните деноминации биле воведени од страна на султанот Мехмед II, како дел од неговите големи монетарни реформи. Новите монети биле ковани според стандардот на венецијанскиот дукат, а на почетокот биле произведувани исклучиво во Истанбул. Најголемата монетоковачка активност била застапена во градовите Бурса и Едрене, додека врвот на монетарната активност во империјата се случувала во периодот на владеењето на султан

Сулејман I Величествениот (1520–1566), кога работеле над четириесет монетоковачници.

Првите златници кои биле наречени *sultani* или *hasene – i sultani*, кај народот биле познати како алтани (турски *altın* – злато), Османлиите ги исковале во 1477/78 година во Истанбул. На предната страна на монетата стоело името на султанот во чие време биле исковани – Мехмет II Ел Фатих, син на Мурат хан; местото каде биле исковани – Константиновије и годината на ковање сметана според хиџра – 882, односно 1477/78 година. Од друга страна на реверсот имало краток текст на арапски јазик за удостојување на ковачот на златникот со божја помош.

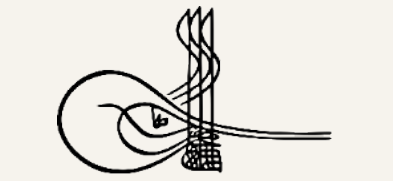
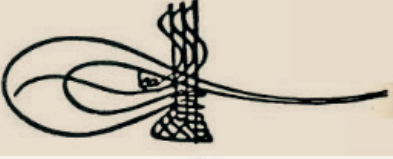
Овој османлиски златник според својата тежина и според содржината на златото имал повисока вредност и поголем квалитет од златниците на другите медитерански држави. Всушност, тие биле изработени според стандардите на венецијанскиот дукат, со цел да бидат конкурентни на европските златници и да бидат користени како платежно средство во меѓународни рамки, посебно во трговијата со европските држави. До крајот на XIV век курсот меѓу султанскиот златник и странскиот дукат бил еднаков, но од почетокот на XVII век вредноста на дукатот била нешто повисока. Главни центри во кои се ковале златните монети биле Истанбул и Каиро, а на територијата на Балканскиот Полуостров такви центри биле Кратово и Сидерокапса.

Врз основа на истражувањата и примероците на монети од музејската збирка, може да се заклучи дека на територијата на Македонија во функција имало три монетарници, односно Скопската, Кратовската и Охридската монетарница. Монетарниците во Скопје и Кратово започнале да работаат речиси во исто време, додека монетарницата во Охрид била отворена подоцна и работела кратко, што укажува на фактот дека монетите кои се ковале во оваа монетарница се многу ретки.

Парична криза

Во суштина османлискиот монетарен систем функционирал релативно добро, сè до последните децении на XVI век. Првата поголема монетарна криза во империјата се случила во периодот од 1585–1586 година. За време на владеењето на султанот Мурат III (1574–1595) било забележано дека слабата организација при експлоатацијата на рудниците, приливот на сребро од Новиот свет, ослабената централна власт која не успевала да ги собере даноците во провинциите, како и празната државната благајна довеле до појава на кризата. Секако, една од причините биле и многубројните фалсификувани монети кои циркулирале низ империјата, а процесот на чести флукутации во чистотата на среброт кое се употребувало за ковање на акчите и намалување на нивната

Табела бр. 1:

Име	Прекар	Период на владеење	Тугра
Мехмет II Освојувачот	II. Mehmet FĀTĪḤ	1451 – 1481	
Бајазит II Светецот	II. Bayazid VELÎ	1481 – 1512	
Селим I Суровиот	I. Selim YAVUZ	1512 – 1520	
Сулејман I Величествениот или Законодавецот	I. Süleyman MUHTEŞEM или KANÛNÎ	1520 – 1566	
Селим II Русокосиот	II. Selim SARI	1566 – 1574	
Мурат III Побожниот	III. Murat Dindar	1574 – 1595	
Мехмет III Праведниот	III. Mehmet ADLÎ	1595 – 1603	
Ахмет I Среќникот	I. Ahmet BAḤTÎ	1603 – 1617	
Осман II Младиот или Маченикот	II. Osman GENÇ или ŞEHÎD	1618 – 1622	

Фатих Султан Мехмед II (1451–1481)

Отоманска банка (крајот на XIX век)

вредност, практично резултирало со затворање на голем број монетарници на Балканот и во Мала Азија во 1640 година.

Најзастапени монети биле акчите, додека златниците се ковале многу поретко, а за изработката и ковањето на бакарните монети пронајдените примероци говорат и потврдуваат дека тие се ковале многу поретко. Единствениот примерок од бакарен мангир кој потекнува од Скопската монетарница, се наоѓа во рамките на приватната колекција.

Во табелата бр. 1 се прикажани сите османлиски султани кои ковале сребрени монети (акчи) во монетарниците на територија на Македонија.

Паѓањето на Скопје и Османлиската управа

Османлиската Империја имала силно влијание на целата ново освоена територија, менувајќи ја нејзината позиција, природа и улога преку ориентално балканската урбанизација. Речиси не постоела разлика во однос на урбаниот изглед и структурната организација меѓу градовите на Блискиот Исток, Анадолија и Балканот. Многу градови кои во средниот век биле значајни гео – стратешки, трговски и административни центри го изгубиле своето значење, додека пак дел од нив го зачувале своето значење.

Еден од последните македонски градови кои потпаднале под османлиската доминација бил градот Скопје, чија местоположба е на крајниот север на Македонија. Во Цветниот триод на манастирот Св. Теодор (XII век) кој се наоѓал над скопското село Водно, монахот и ктиторот на овој манастир, Стефан оставил записи со детали и конкретен датум за освојувањето на градот Скопје од страна на Османлиите, кои денес се чуваат во Единоветерниот манастир кај Москва, односно во Хлудовата библиотека. Времето кога е напишан овој запис е запишано во текстот кој претходел на истиот,

односно во кој е наведен датумот: „лето 6900, кога Турците го презеле Скопје, месец 6 јануари, т.е. 6 јануари 1392 година“ (Ѓорѓиев, 1997). Повеќе извори наведуваат различни претпоставки за начинот на кој Скопје бил освоен од Османлиите, едните наведуваат мирно предавање на градот во рацете на османлискиот војсководец Јигит – бег, додека во други се говори за освојувањето на Скопје со меч и борба.

По паѓањето на Скопје под османлиска власт на 6 јануари 1392 година, истото било претворено во значајна воено-стратешка база за

Старата скопска чаршија и чешмата на Хаџи Рауф

Цртеж од 17. век
што го прикажува
Евлија Челеби како
патува на коњ.

натамошно ширење на османлиската држава, а со текот на времето тоа израснало во голем административен и економски центар на Балканот (Стојановски, 1989).

Сепак, градот бил превземен со оружје, за што дознаваме од засега единствениот посеопфатен приказ за освојувањето што во наследство го оставил Ибн Кемал, авторот на Историја на Османлиската династија од почетокот на XVI век. Во четвртиот том на оваа Историја, во делот посветен на Скопје, се опишува како „старешината на смелите газии, паша Јигит – бег, пристигнал со јуначките коњаници и го презел градот“. Раскажувајќи за самиот чин на борбата, Ибн Кемал пишува за отпорот на вооружани луѓе кои организирано со „подготвено бројно оружје“ се спротивставиле на османлискиот напад од висинката кај црквата што се наоѓа пред тврдината, а сега на тоа место се наоѓа Месџид џамија. Но, овој очајнички обид на мала група христијани со ништо веќе не можел да влијае на настаните што следеле. По кратка, но жестока битка, Османлиите ја освоиле црквата „што прилегаше на тврдина и на планински врв, а потоа се предала и скопската тврдина“.

На почетокот, по освојувањето на Скопје се случила стагнација, но сепак градот почнал да заживува и набрзо успеал да ги надмине последиците од освојувањето. Благодарение на својата извонредна гео – стратешка положба, градот и во воен поглед завзел водечка позиција во однос на другите населби околу него. Во услови кога освојувачките цели на Османлиите се поместувале на север, било сосема природно новата власт да ја искористи положбата на градот кој се наоѓал на границата со тие цели. Скопје, всушност станал воен центар, односно управна единица со изразито воен и привремен карактер, кои османлиските власти ги организирале во пограничните области на империјата. На чело на краиштето стоел краишник или војвода, кој во османлиските извори се нарекува уџбег. Негова задача била контролирање и многу често независно од централната власт, напаѓање на соседната непријателска територија, со што се подготвувал терен за нејзино целосно освојување

Прв турски владетел кој ја превзел власта во Скопје, односно бил назначен за прв краишник, бил неговиот освојувач Јигит – бег. Во првите децении на османлиското владеење, Скопје всушност имало улога на воена база од каде тргнувале воените походи на Османлиите кон Албанија, Србија и Босна. Името на денешната скопска населба Топаана, всушност, доаѓа од зборот Топхане (турски: *tophane* – артилериски арсенал), поради тоа што тука освојувачот на Константинопол, султанот Мехмед II Ел Фатих (1451–1481 година), ги чувал своите топови кои ги користел во воените походи. Ваквата улога на воена база, скопското краиште ја задржало до 1463 година, кога го изгубило своето значење откако под османлиска доминација паднала и Босна. Скопската област станала составен дел од Паша санџакот и за време на целата втора половина на XV век во поглед на административното уредување егзистирала како вилает или субашилак, на чело со субашија.

Овој субашилак бил укинат најдоцна во првата деценија од XVI век и на негово место била формирана посебна Скопска нахија, повторно во рамките на Паша санџакот. На тој начин Скопската област била цврсто стегната во рамките на редовно и трајно османлиско уредување.

Следната важна промена во поглед на административното уредување градот ја доживеал кон средината на XVI век кога станал центар на Скопскиот санџак. Во рамките на овој санџак влегле нахиите: Скопје, Тетово, Прилеп и Кичево, а во еден краток период од XVII век и Велес. Трансформацијата на Скопје во центар на посебен санџак имала големо значење во понатамошниот развој на градот кој се претворил во еден од најважните османлиски и административни центри на Балканскиот Полуостров.

Улогата што Скопје ја имало во военото и административно уредување на османлиските балкански провинции,

Табела бр.2: Број и сооднос на население во периодот од XV и XVI век

Година	Број на Муслимански Семејства	Број на Христијански семејства	Вкупно население
1452/53	516	339	4 275
1467/68	666	363	5 145
1519	623	300	4 615
1528	644	227	4 415
1544/45	1067	224	6 615
1568/69	1485	547	10 425

Табела бр.3: Број и сооднос на население кое се занимавало со занаетчиство во периодот од XV и XVI век

Година	Број на занаети	Број на семејства кои се занимавале со занаетчиство	Структура на семејствата	
			Христијани	Муслиман
1452/53	48	232	56	186
1467/68	54	285	/	/
1546	520	/	/	/

била една од главните причини за градот многу брзо и во големо да биде колонизиран со турски етнички елемент, што предизвикало промени во верската и етничката структура на неговото население. Познатиот турски патеписец Евлија Челебија, кој низ Скопје поминувал во 1660 година забележал дека тогаш во градот имало 120 исламски молитвени домови (големи и мали џамии, месџиди и приватни молитвени домови), 70 основни училишта (мектеби), 20 текиња, неколку јавни бањи (амами), 9 имарети (бесплатни јавни кујни) и неколку анови и други институции (Челебија, 1957). За многу краток период, муслиманскиот елемент станал доминантен во однос на христијанскиот, поради што Скопје според хроничарите од тоа време, бил првиот град во Румелија кој добил османлиски и ориентален изглед. Дефтерите од пописот на населението кои датираат од XV и XVI век, овозможуваат да се проследи бројот на населението, како и односот на двете најбројни заедници во градот (Табела бр.2).

Еврејското население откако било прогонато од Иберискиот Полуостров

во 1492 година, почнало да се доселува на Балканскиот Полуостров преку Солун и Дубровник. Почнувајќи од 1528 година, еврејско население за прв пат било регистрирано при пописите во Скопје, односно во 1528 година биле регистрирани 12 еврејски семејства, додека во 1544 година – 32 семејства, за во 1568/69 година нивниот број се искачи на 53 еврејски семејства.

Во 1544 година во Скопје била регистрирана уште една посебна заедница, составена од 8 семејства означени како *ferengan* – I Uskup. Зад овие семејства, всушност се криеле католичките христијани – државјани на Дубровничката Република, кои како трговци престојувале во Скопје. Нивниот број во 1568/69 година се зголемил на 30 католички семејства. Во тоа време неизбежен елемент во поголемите османлиски градови биле и Ромите, кои во 1523 година во Скопје броеле 40 семејства, од кои 25 биле муслимански, а 15 христијански.

Промената на структурата на населението и демографскиот развој на градот Скопје допринеле и за интезивен раст и развој на трговијата и стопанството. Промената на

Табела бр.4: Број на еснафи по занает

Занает	Број на еснафи
Шивачи	42
Пашмакчи	36
Шапкари	27
Папуџии	25

потребите на населението, како и начинот на живот кои ги предизвикал демографскиот прираст на градот, пропратени со зголемените потреби на османлиската војска, биле причина за појавата на нови еснафски занаети, како што биле: папуџискиот, бозаџискиот, алваџискиот, оружарскиот, абаџискиот и други. Со овие промени градот бил привлечен и за околните селски населби кои сакале да се населат во градот (Табела бр.4).

Забележлив бил порастот на градското стопанство, особено во текот на 1528 година, кога во Скопје функционирале 831 трговски или занаетчиски дуќани, додека во 1546

година во градот биле регистрирани 520 занаетчи. Со цел да се заштитат од нелојалната конкуренција, занаетчиите се организирале во еснафи, а имале за цел и да се помагаат и поддржуваат меѓусебно.

Градот Скопје прераснал во голем и важен трговски центар, за што сведочат записите на патеписците и хроничарите од тоа време кои имале голема улога и во евидентирањето на бројот на население и занаетчи, како и во правењето споредба меѓу градовите и нивните трговски врски. Иако повеќето занаетчи истовремено биле и продавачи на своите производи, сепак трговијата

била позначајна за градското стопанство. Првите крупни трговци кои ја прошириле трговијата во меѓународни рамки, а поседувале стотици дуќани и работилници во чаршијата биле паша Јигит – бег со неговите синови Исхак – бег и Иса – бег. Атрактивноста на Скопје како трговски центар привлекувала бројни каравани кои пристигнувал од секаде и се мешале со локалното население на пазарите, ановите, како и градскиот Безистен. Најзастапена била трговијата со кожи, а се извезувале и големи количини восок во Анкона и Венеција. Важноста на Скопје во рамките на империјата се согледало не само по неговиот општествено-економски и културен развој, туку и функционирањето на монетарницата за ковање монети, лоцирана токму во градот.

Функционирање на Скопската монетарница

Се смета дека монетарницата во Скопје била отворена во 1471 година за време на владеењето на султанот Мехмед II Ел Фатих (1451–1481), за што доказ е записот што стои на самата акча искована во тоа време (Сречковиќ, 1987). Според некои автори првата акча во Скопје била искована уште во 1422 година. Монетарницата била во состав на вакафот на Даут – паша кој имал

големи вакафски имоти во Скопје. Во неговиот вакаф влегувале „мал амам близу до големиот амам преку мосотот на Вардар“ (денешниот Даут – пашин амам на влезот во скопската чаршија), „ан за робје, близу до големиот амам, како и ковачница на монети близу до овој ан“. Нејзината точна местоположба се наоѓала наспроти денешната црква Св. Димитрија и до земјотресот во 1963 година. сè уште постоеле остатоци од нејзините сидови. Со мали прекини при владеењето на султанот Мустафа I (ноември 1617–февруари 1618 и мај 1622–септември 1623), Скопската монетарница работела до 1640 година, односно до крајот на владеењето на султанот Мурат IV (1623–1640). Според досегашните наоди тој бил последниот султан кој ковал монети во Скопската монетарница.

Една од причините за отварање на монетарница токму во градот Скопје била османлиската традиција, но и веќе постоечката монетарница која функционираше уште во време на српскиот цар Душан (1331–1355), а таа монетоковничка активност продолжила и во времето на Вук Бранковиќ, односно во периодот пред османлиското освојување на Скопје. Монетарницата се наоѓала во самиот град, за што сведочат натписот „Üsküp“ на монетите кои биле исковани во овој период.

Местоположбата и улогата на Скопје, како еден од најважните воено-стратешки и административни центри на Балканот во периодот на

Табела бр.5 Специјализирани работници и нивните работни активности во процесот на ковање монети

Мајстор	Вршел прием на железото во монетарницата
Клештар	Со железни клешти го ставал металот на специјални ваљаци (tabzana)
Табзан	Ја истенчувал железната плоча до одредена дебелина
Кулпенџија	Ја развлекувал металната жица во тенка сплосната лента
Туграџија	Ја ставал или удирал султанската тугра
Чашникуџу	Го испробувал металот со негово ставање во печка
Акраџи	Го белел среброт со киселина
Мерач	Ја мерел точната количина сребро
Ковач	Го ковал среброт, но и ја втиснувал туграта

османлиското владеење е исто така една од причините за отварање на монетарница токму во градот.

Исто толку важна и пресудна улога за функционирањето на монетарницата имале и рудните богатства во околината на Скопје. Постојат податоци дека во средината на XVII век во Скопје функционираше институцијата „Надгледно рударско биро“ за што се дознава од делото на познатиот Хаџи Калфа. Дополнително, во записите на познатиот патеписец Евлија Челебија е забележано за „надзорник на монетите“ (турски: *sikke naziri*) кој управувал со сите сребрени и железни рудници, освен со кратовските, а кој ги земал под закуп за седумдесет товари акчи.

Во Скопје било сместено и седиштето на рударската управа за пошироката област, каде до скопскиот кадија и до гореспоменатиот надзорник на

рудниците биле доставувани барања за испраќање олово во Истанбул, Софија и Солун. Овие барања потекнуваат од втората половина на XVI век и се чуваат во османлискиот архив, а насочуваат на претпоставки за постоењето на рудници за сребро и олово во околината на Скопје. Записи во овој архив укажуваат дека во околината на Скопје Кратово, Солун, Сидерокапса, Сер и Драма постоеле рудници за сребро и олово, а истите биле дадени под закуп на одредено време во периодот 1583–1635 година.

На секој рудник бил назначен *hut-man* (старешина), чија улога била да го пресмета трошокот за ископување и производство на среброт, како би можело да се одреди цената на закупот на скопските рудници. Вакви пресметки биле правени и за кратовските рудници. Како доказ за постоењето на скопските рудници во периодот од 1641–1643 година се

записите за приходите од рудниците во царската благајна во износ од 2.593.485 акчиња, кои делумно биле наменети и за плати на јаничарите и топциите на тврдините Будин, Темишвар и Кањижа.

Како една од помалите провинциски монетарници, Скопската монетарница била отстапувана, односно давана под закуп на приватно лице во период од три до шест години, но со можност за продолжување на истиот. Закупникот или како што било нарекуван *amîl*, по подмирувањето на долгот кон државата, превземало одговорност дека произведените монети кои ќе ги достави до централните власти нема да отстапуваат од стандардите за формата, тежината и содржината на металите во истата. Над него стоел повереникот т.н. *emîn*, кој вообичаено ги контролирал рудниците, доколку истите се наоѓале во близина на монетарницата, а бил назначуван од страна на државата. Заедно со кадијата на градот, еминот вршел целосна контрола над работата на монетарницата.

Панорамската снимка на стариот град е направена од исток кон запад. Напред е дел од Чаршијата со ниски трошни куќи и куќи на кат оградени со високи сидови и со зеленило во дворовите. Има тесни улички. Горевлево се издига Мустафашината џамија а до неа десно доминира Калето со објектите на него.

Во монетарниците имало стручен контролор наречен *sahib-i-ayar*, чија одговорност била да се запази процесот на обработка на племенитите метали. Закупецот, мајсторите и работниците не можеле да превземаат никаква активност поврзана со обработката на среброт, без претходно таа да биде одобрена од страна на контролорот. Дополнително, тој вршел надзор и контрола на процесот на прочистување на среброт, кое согласно законите не смеело да изгуби повеќе од половина дирхем на сто дирхеми, а од сто дирхеми сребро морало да се исковаат четири стотини и дваесет акчи.

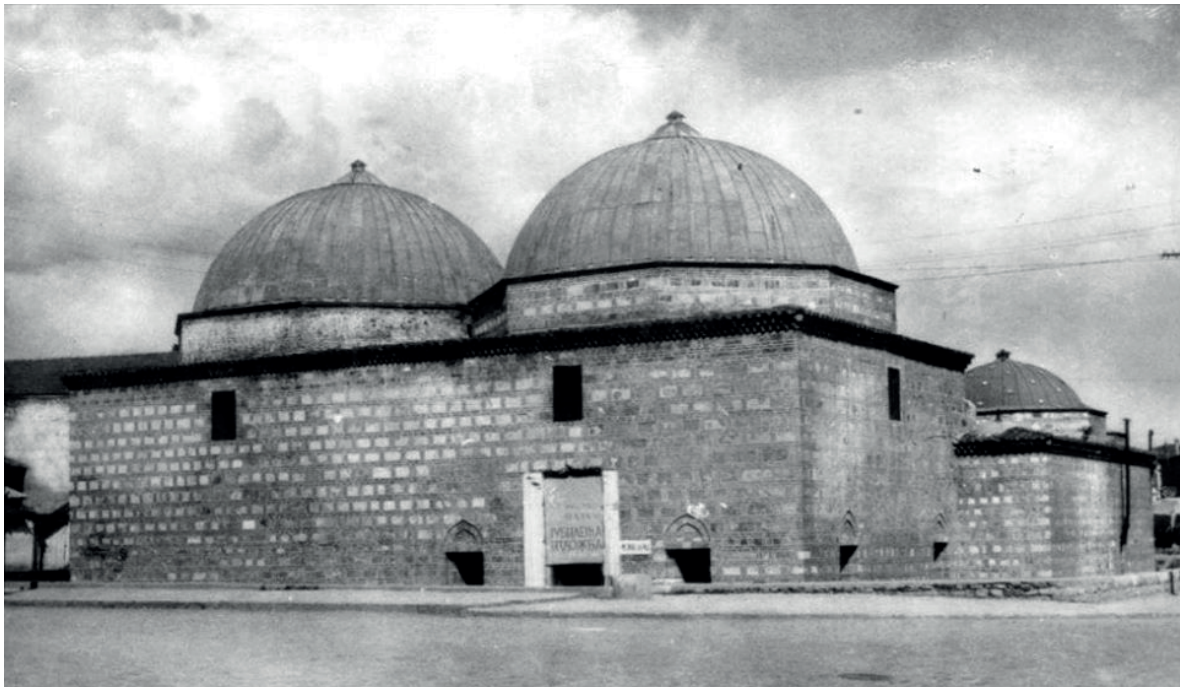
Организацијата на процесот на производство во монетарниците била на високо ниво уште во тоа време, каде секој вработен бил специјализиран за соодветна активност, односно имал свои работни активности и бил добро познат нивниот редослед.

Процесот на производство на монетите бил строго дефиниран во законот од 1536 година на султанот Сулејман I Законодавец (1520–1566). Среброт во количина од 13.000 грама, кое му се предавало на мајсторот во монетарницата се евидентирало во книгите. Загубата над 65 грама при топење на среброт паѓала на товар на закупецот. Најважно било од 100 дирема сребро да се добијат 420 акчиња. Процесот на производство односно ковање на монетите е прикажан подолу:

- Мајстор - Вршел прием на железо
- Клештар - Го ставал металот на специјални ваљаци. Ја растегнувал истенчената плоча.
- Табзан - Ја истенчувал железната плоча до одредена дебелина.
- Кулпенција - Ја развлекувал металната жица во тенка сплосната лента.
- Туграција - Ја ставал или удирал султанската тугра.

По завршување на процесот на ковање на монетите, мајсторите одржувале состанок со кадијата еминот, закупецот и писарот, каде се правел записник и пресметка по колку ќе добијат вработените, закупецот и државата. Вкупните трошоци биле во вредност од 24,9% од вредноста, додека остатокот бил заработка за закупецот, што дополнително било стимул за отварање рудници за сребро и монетарници за ковање монети. Овој тренд особено бил присутен во времето на султанот Сулејман I Законодавец.

Пронајдените примероци на монети од Скопската монетарница потврдуваат дека во неа се изработувале златни, сребрени и бакарни монети. Интересно е тоа што до сега е пронајден само еден мангар, со кој се потврдува ковањето на бакарните монети во оваа монетарница. Овој примерок се наоѓа во приватна колекција, а бил пронајден во 1990 година на територијата на Јужна Србија.

Дгут-пашиниот амам (XV век) во чија близина се наоѓала Скопската монетарница

Неговата тежина изнесува 1,975 грама, а годината на неговото ковање е 926 по хиџра, односно 1519/1520 година. Аверсот бил изработен по моделот на реверсот на акчите кои се ковале по повод изградбата на џамијата Сулејманија во Истанбул. Инскрипцијата на аверсот е: „Нека биде вечно неговото владеење“, искована во Скопје, а на реверсот има орнамент. Добрата калиграфија на аверсот и орнаментот на реверсот потврдуваат дека мангарот е автентичен и не е фалсификат.

Во Скопската монетарница најмногу се изработувале сребрени монети – акчи, кои биле ковани според општоважечките стандарди и преку кои можат да се следат сите промени што настанувале на османлиските монети со текот на времето.

Во согласност со старата османлиска традиција, султанот Мехмед II Ел Фатих го менувал типот на акчите секоја десетта лунарна година, а секоја промена на дизајнот на акчите предизвикувало намалување на тежината на акчата од приближно половина карат. Ваквите промени се отсликувале и во акчите кои биле ковани во Скопската монетарница, а промените во дизајнот на акчите на ниво на целата Османлиска Империја 886 година по хиџра (1480/81 година) биле направени и кај скопските акчи. По смртта на Мехмед II во 1481 година, продолжило ковањето акчи со негово име, а реверсот бил ист како кај акчите од 885 година, но сега стоела хиџретската 886 година. Овој тип акчи исто така се ковал во Скопската монетарница.

Постојат два основни типа на натписи на аверсот на османлиските монети. Натпис тип 1, каде што натписот е поставен кон крајниот дел од монетата и се користел во монетарниците во Румелија; и натпис тип 2, каде што натписот е поставен кон средината на монетата и се користел во Анадолија. Монетите кои се ковале во Скопската монетарница биле од типот 1 и во историската збирка во НУ Музеј на Република Северна Македонија има примероци од овие монети.

Од времето на султаните Бајазит II (1481–1512) и Селим I (1512–1520), па сè до денес се регистрирани околу десет типови на акчи кои тогаш биле искивани во Скопје, а некои од нив се навистина ретки и уникатни. За време на владеењето на султанот Сулејман I Законодавец, Османлиската Империја го достигнала својот воен и политички зенит. Овој период, исто така, ја означил златната ера и за ковањето монети, што укажува на големата активност и продуктивност на Скопската монетарница. Истражувањата покажаа дека во времето на султанот Сулејман I биле искивани триесет сребрени монети – акчи кои имаат сличен дизајн и исти инскрипции на аверсот и реверсот.

Инскрипцијата на аверсот гласи: „Sultan Suleyman, shah bin Selim shah“ – (Султан Сулејман шах, син на Селим шах) додека на реверсот, инскрипцијата гласи: „Azze nasruhu duri be fi Uskup sene 926“ – (Нека му е славна победата, искивана во монетарницата во Скопје 926).

Поврзано со инскрипцијата на акчите, односно нивната изработка времето на султанот Сулејман I Законодавец може да се подели во три периоди. Согласно поделбата на периодите во владеењето на султанот Сулејман I Законодавец, Скопската монетарница била најактивна во првиот период, додека во вториот период нејзината активност опаднала. Една од причините за ваквото опаѓање во активноста на монетарницата може да се бара и во Законот за рударство од 1536 година, кој овозможил брз развој на рударството и трговијата на територијата на целата Османлиска Империја. Скопската монетарница во најголема мера била зависна од откупот на сребро што се правел на ниво на градот Скопје. Поради ова таа не била во можност да стане сериозна конкуренција на другите монетарници, кои во тоа време се граделе и функционирале во близина на рударските центри, каде самото производство и откуп на сребро било поефтино. Сето ова допринело до намалување на нејзината продуктивност и работа.

Според Законот за ковање на монети од 1536 година, за секое ново ковање монети – акчи монетарницата морала првенствено да обезбеди доволно количество сребро, но и дополнително да побара дозвола за аверс и реверс од централната монетарница во престолнината на Османлиската Империја. За Скопската монетарница пронајден е доказ кој покажува дека во тој период

Споменикот на Стефан Душан во Скопје

само пет пати побарала дозвола од централна монетарница, што дополнително укажува на фактот дека бил намален откупот на сребро од страна на градот Скопје.

Досегашните наоди покажуваат дека најголемиот дел од кованите монети – акчи во Скопската монетарница биле од третиот период од владеењето на султан Сулејман I Законодавец.

Но, затоа пак дизајнот и калиграфијата на монетите од тој период го достигнале својот максимум, односно одделни примероци на монети – акчи се исклучително ретки и претставуваат вистински мали ремек дела.

Износот на приходите кои ги остварила Скопската монетарница во 1544 година надминува преку 63.000 акчи, додека во 1568 година

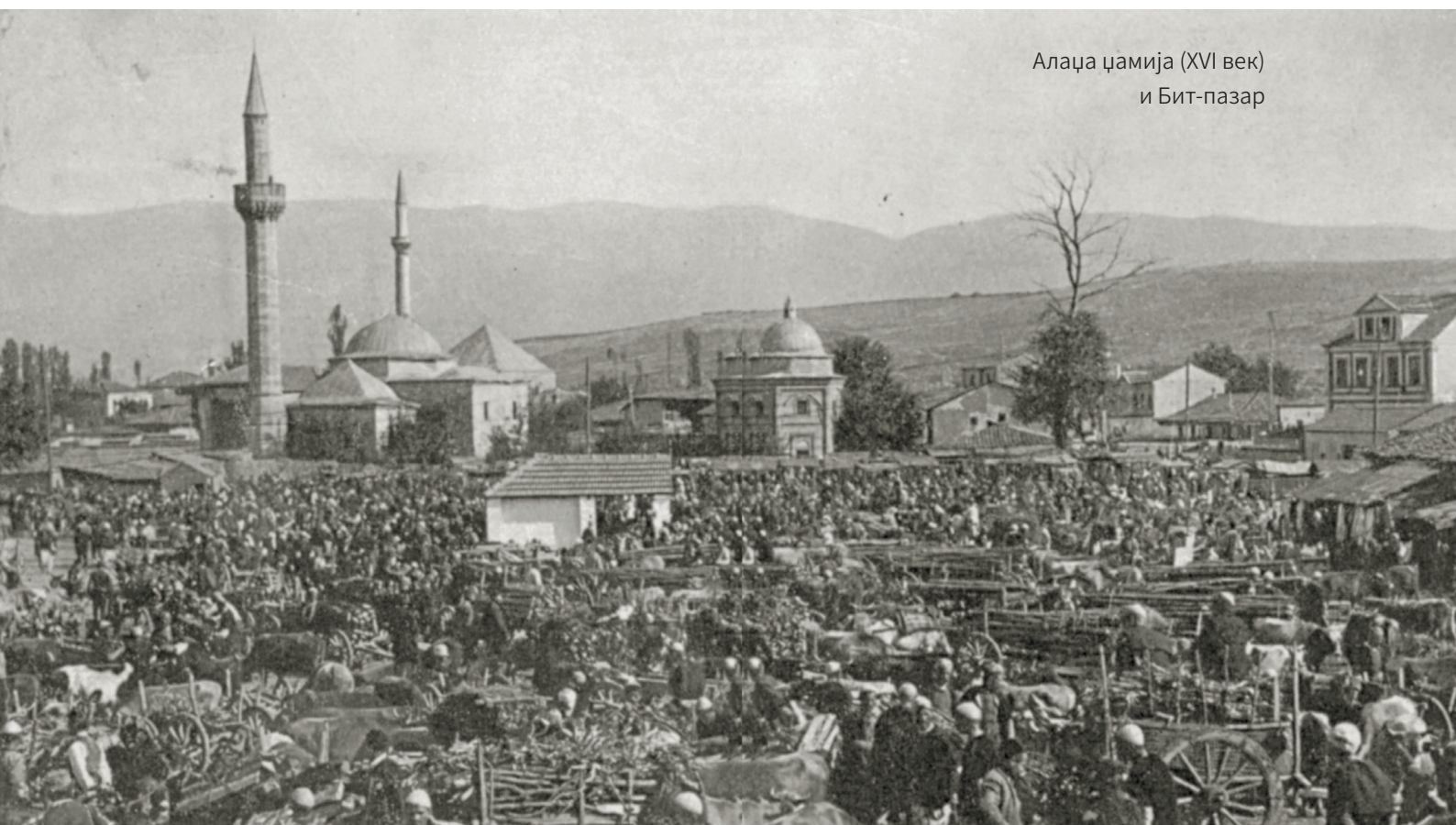

Саат-кула (XVI. век)

износот на приходите бил околу 67.000 акчи. Во времето на големиот султан Сулејман I Законодавец, во монетарницата се ковале и златни монети. Согласно наредбата од 17 Септември 1564 година упатена до кадијата на градот Скопје, се вели дека во Скопската монетарница во која се ковало злато и сребро, акчињата биле фалсификувани, поради што се барало фалсификаторите да бидат уапсени и заедно со лажните монети да бидат испратени во Истанбул. Иако, долго време овој податок бил единствената информација и доказ дека во Скопската монетарница се ковало и злато, неодамна истиот е потврден со пронаоѓање на златник кој потекнувал од монетарницата. Тој златник, засега претставува единствениот примерок кој воопшто е регистриран во музејските и приватните нумизматички колекции и е дел од приватна колекција.

Скопската монетарница продолжила да опстојува и работи и во времето на наследникот на султан Сулејман I Законодавец, односно султан Селим II (1566–1574), кога се изработувале само сребрени монети.

Вонумизматичката збирка на НУ Музеј на Република Северна Македонија се чуваат десет добро сочувани ковани монети – акчи кои биле произведени од Скопската монетарница токму во времето на владеење на султан Селим II. По направените низа истражувања и анализи, утврдено е дека нивната тежина изнесува околу 0,65 грама.

Алаџа џамија (XVI век)
и Бит-пазар

По периодот на влошување на квалитетот на сребрените монети ковани во Скопската монетарница, следело подобрување за времето на владеење на султанот Мурат III (1574–1595). Ова се должело на фактот што среброт кое се користело за изработка на монетите, односно акчите било поквалитетно од среброт кое се користело за изработка на монети во останатите монетарници во Османлиската Империја. Интересно е да се напомене дека за време на владеењето на султан Мурат III, монетарницата работела само тогаш кога имало доволно сребро за преработка, па затоа и акчите од тој период се голема реткост, додека во музејската

нумизматичка колекција на НУ Музеј на Република Северна Македонија има само два примерока на акчи. Ова е доказ за континуитетот во работата на Скопската монетарница, односно нејзината продуктивност во ковање на сребрени монети – акчи.

Исто така, интересно е да се напомене дека во овој период, монетарницата во Охрид произведувала повеќе монети отколу монетарницата во Скопје, што се должело на близината на Охрид до трговскиот центар Солун, како и близината на трговскиот пат кој минувал низ јужна и југозападна Македонија, па Охридската монетарница ги имала сите услови за поголема продукција на монети.

Рукн ад-Дин
Сулејман –
„Сулејман II Шах“
(1196–1204)

Ковањето монети само од сребро во Скопската монетарница продолжило и за времето на следниот султан кој дошол на престолот, односно султан Мехмет III (1595–1603).

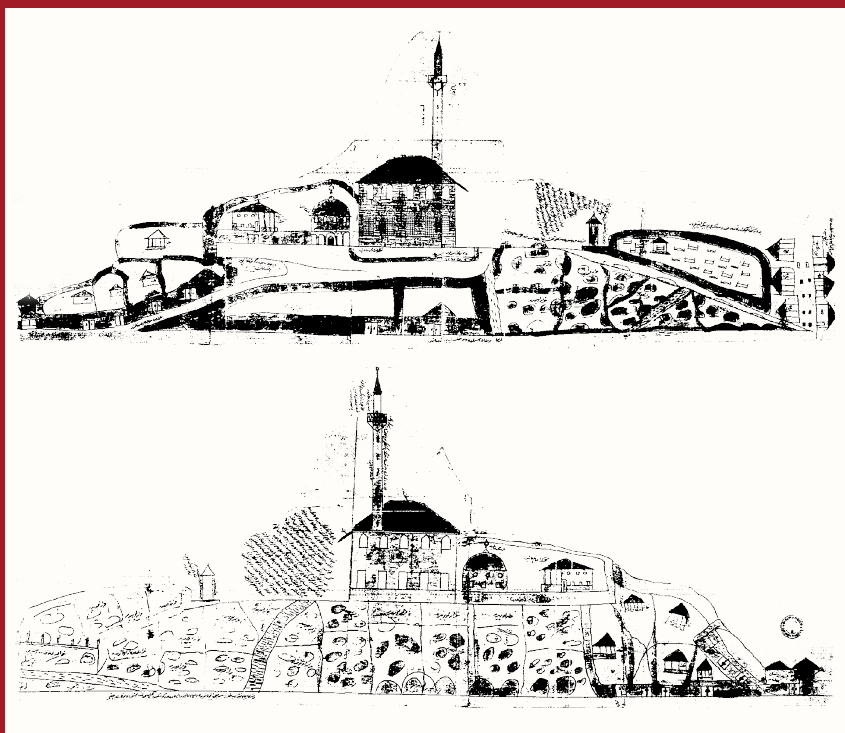
Во музејката нумизматичка колекција има неколку примероци монети кои биле исковани во неговото време, а чија тежина изнесува околу 0,30 грама. Во 1595 година од еден грам сребро се изработувале дванаесет акчи, додека чисто за споредба вредноста на еден златник изнесувала околу сто и педесет акчи. Еден англиски патеписец, пишувајќи за трговијата со Турција во своите записи забележал дека околу 1600 година целата Османлиска Империја била преполна со бедни по квалитет акчи, кои имале мала тежина и биле толку лесни што можеле дури да пливаат по повшината на водата. Ова бил несомнен показател за високото ниво на инфлација која завладеала во Османлискиот монетарен систем.

Тежината на акчата од 0,30 грама останала иста и за времето на владеењето

на наследникот на султан Мехмет III, односно неговиот син, султанот Ахмет I (1603 –1617). Инфлацијата била сопрена во овој период, така што акчата не ја менувала својата тежина, додека златниците биле разменувани за помала количина акчи, односно сто дваесет и пет акчи соодветно за еден златник. Продуктивноста на Скопската монетарница било намалена со редуцирање на ковањето монети само кога имало доволно количество сребро.

Султанот кој го наследил Ахмет I, бил Мустафа I и карактеристично за него е што владеел само три месеци, односно во периодот од ноември 1617 до февруари 1618 година. Поради тоа не е пронајдена ниту една сребрена акча од негово време не само од скопската монетарница, туку и од останатите монетарници на територијата на Македонија.

И од неговиот следбеник султанот Осман II (1618–1622), акчите се многу ретки, не само поради неговото кратко владеење, туку

План за обновата на
Џамијата на султан
Мурат II, 1711–12 година

Џамијата на Султан Мурат II (1421–1451)

Османлиска монетарница,
минијатура, околу 1400
година

и поради недостатокот на сребро што предизвикало намалување на продукцијата на самата монетарница била намалена. Во музејската нумизматичка колекција има само една монета искована во времето султанот Осман II.

Братот на султан Осман II, султанот Мурат IV (1623–1640) бил последниот османлиски султан кој ковал монети. Лошиот квалитет и континуираното опаѓање на вредноста на акчите во Османлиската Империја беше согледан и преку анализа и истражување на акчите ковани во Скопската монетарница. Имено, фактите го потврдуваат ова тврдење, имајќи во предвид дека тежината на првата акча искована во оваа монетарница изнесувала 0,905 грама, додека тежината на последната искована акча иснесувала 0,165

грама. Ова укажува на фактот дека во текот на два века, тежината на акчата се намалила за повеќе од пет пати.

Неговиот пак наследник, султанот Ибрахим I (1640–1648 година), поради лошиот квалитет на изработка и поради зачестеното фалсификување на монетите, ги затворил сите монетарници во Румелија – дел од неговата монетарна реформа, која подразбирала затварање на сите провинциски монетарници. По ова, монетоковањето продолжило само во државните монетарници во Константинопол, додека македонските монетарници згаснале. Особено значајно е да се спомене фактот дека монетоковањето како активност во Скопската монетарница траело околу 220 години, почнувајќи од 1422 година.

МОНЕТОКОВАЊЕТО ВО КРАТОВО: РУДАРСТВО ВО КРАТОВО И КРАТОВСКИОТ КРАЈ

Рударската традиција во Кратовскиот регион продолжила и во средниот век, кога освен во потесното подрачје на градот, рудници имало и во реоните на блиските села: Горно Кратово, Мушково, Шлегово, Приковци, Шопско Рудари и Којково (Керамичев, 1974).

По паѓањето на Кратово под османлиска власт, Османлиите ги оставиле старите владетели и понатаму да управуваат со рудниците, а со тоа и да ги користат истите бенефиции кои им следувале од порано, но со одреден надомест кон османлиската власт. Македонскиот феудален владетел Константин Дејанов, кој до тогаш владеел со Кратово и околните места, за да ги сочува и понатаму своите феудални владенија и повластици, станал вазал на султанот Бајазит I.

Важна улога и значење во развојот на рударството во текот на XV и XVI век, одиграле издадените законски уредби, наредби и друг вид документи од страна на султаните (Табела бр.6). Дел од овие документи биле наменети и се однесувале на рудниците во Кратово.

Тоа е време кога рудниците во Македонија, всушност биле едни од најважните рудници и со големо значење во целата Османлиска Империја. Тогаш тие ги подмирувале главно сите потреби на Османлиското Царство кое било во фаза на издигнување. Така на пример, во една бујурулдија од 13 август 1475 година, која се однесува на регулирањето на работничките односи во рудниците за сребро во Кратово и околината се барало маденциите, јамакчиите, кујунциите и урбарите да бидат ослободени од работата во рудниците два дена неделно и никој од државните органи да не се меша во работата на амилиите на рудниците. Во една султанска канунама од 07 јули 1482 година, покрај другото се наредува: „Поповите, кујунциите, кнезовите и урбарите, како и маденциите и јамаците, било да се стари или млади, треба да бидат послушни на еминот на рудникот, односно да ги унапредуваат рудниците со примањето на работа на нови лица способни за кујунции“.

Со слична содржина била и: „Уредбата на рудникот во Кратово од 18 јануари 1488 година“, изработена по царска

Табела бр.6: Приказ на периодот кога биле издадени законските уредби, наредби и друг вид документи од страна на султаните.

Султан	Период на издавање на законски документи
Мурат II „Големиот“	1421 – 1444 година
	1446 – 1452 година
Мехмед II „Освојувачот“	1451 – 1481 година
Бајазит II „Светецот“	1451 – 1512 година
Сулејман I „Законодавец“	1520 – 1566 година

Султан Мурат II Велики
(1421-1444) и (1446-1451)

Султан Бајазит II „Азиз“ (1481–1512)

наредба за регулирање на задолженија на санџак – бегот на Кустендилскиот санџак и спахиски единици во однос на управувањето со рударските области. во која на посебен начин се кодифицираат некои основни акти на закони во врска со обработката на едно окно за да се стигне до рудата во Кратово.

Рудниците на сребро и олово во Кратово и Кратовско во текот на XV век, претставувале едни од најбогатите рудници на сребро на Балканот. Експлоатацијата на кратовските рудници посебно се интензивирала во текот на првата половина од XV век, за што зборуваат податоците дека Кратово во 1509/1510 година било султански хас и со годишен приход од 100.428 акчиња. Притоа, старото османлиско законодавство познавајќи го рударството ги издало следните наредби: „Секој рудник, златен, сребрен, оловен, железен, откриен на општествено место, му припаѓа на лицето кое го открило, но под услов да отстапи на државата една петтина од производството. Откривач може да биде секој муслиман или немуслиман, роб или слободен. Ако рудникот е откриен на приватно место од страна на друг, тој е должен да плати една петтина на државата и една петтина на газдата на чие земјиште бил пронајден рудникот. Сајбијата не плаќа ништо ако рудникот се наоѓа во самата куќа, зграда или пак место кое е заградено“. Со рудниците управувал главен уредник, а покрај него имало уште тројца помошници наречени надгледувачи – парастати (пристојници). Оној кој ќе откриел нов рудник го

нарекувале утман – термин превземен од Сасите, а кој означувал рударски надзорник. Османлиите ги нарекувале работниците што живееле околу рудниците „рудничко население“ и ги задолжувале да работат бесплатно одреден период во рудниците. Во тој период, тие биле ослободени од други државни обврски.

Честа пракса на турската власт била да ги отстапува рудниците под закуп, а одговорното лице бил управител на рудникот и претставник на власта. Меѓу народот овие луѓе биле познати како мукатаи, титула која можеле да ја добијат и христијани со купување на функцијата по пат на лицитација, можност која била уредена со закон, а ваков пример се кратовските кнезови. Како закупници на рудниците во ова време се споменуваат следните лица: Симеон Љељо, Коле Мангр и некој Ристаки од Приковци, кој пред тоа бил слуга кај човек во Шлегово. Слични записи во книги и натписи по цркви и манастири укажуваат за активноста на овие кратовски господари и фактот дека христијаните го запазувале управувањето со рудниците и за време на османлиската власт. Управители на кратовските рудници биле кнезови – велможи или пак доселени туѓинци, главно Дубровчани кои со тек навремето се мешале со домашното население и станале месни жители. Така во 1563 година на чело на градот Кратово бил кнез Димитрие Пеписки, според чија заповед било напишано четвртото евангелие (истото се наоѓа во Софиската библиотека во Бугарија). Дваесет

Панорама на Кратово

години по смртта на кнезот Димитрие во 1581 година се спомнува името на кратовскиот кнез Никола Биочиќ, кој бил заслужен за покривање на Лесновскиот манастир со оловни плочи. Андреа е еден од последните кратовски кнезови кои се споменуваат во документите (Шериф & Димитриевски, 2007). Денес две села го носат називот Рудари и тоа кратовско Шопско Рудари и злетовско Турско Рудари.

Големите приходи добиени од експлоатацијата на рудното богатство во Кратово придонеле за етничката и верската разновидност на населението што живеело во градот, кој припаѓал на Кустендилскиот санџак.

Така, покрај богатите муслимани, евреји и дубровчани, со претежна дејност закупници на рудници и монетарници за ковање монети, трговци и сарафи, заедно со нив работеле и живееле и христијаните кои најчесто биле трговци и занаетчији, но имало и поединци кои поради својата економска моќ станале угледни и авторитетни личности, а уживале и доверба и наклонетост дури и кај турските власти.

Кратово, 1900.

Кратовската монетарница

Согласно османлиската административно-територијална поделба на новоосвоената територија на Балканот, пределот на Кратово и кратовско заедно со некогашните области со кои владееле браќата Дејановиќ биле вклучени во составот на Кустендилскиот санџак. Една од нахиите во овој санџак била Кратовската нахија, каде градот Кратово бил нејзин административен и економски центар (Соколовски, 1958).

Султан Сулејман Величествениот (1520 - 1566)

За создавањето на Кратовската нахија пресудна улога имало рударството, кое таму било познато уште пред доаѓањето на Османлиите. Кратовската нахија била поделена на хасови на падишахот, додека населението било поделено според конфесионалната припадност и живеело поделено во христијански и муслимански маала.

Не помалку значаен од историски аспект за ковањето монети е и градот Кратово, каде во текот на XIV век, за време на српското владеење имало производство наменето за пазарот на метални производи. Кратово било познато по рударството, па покрај германските рудари Саси кои дошле од Босна, Србија и Бугарија, во Кратово била присутна и мала дубровничка колонија со дубровчани – трговци. Ова било причина Кратово да се развие во занаетчиски и трговски центар многу рано. Благодарение на развиеното рударство и обилните количества рудно богатство, Кратово завземало мошне важно место и во рамките на феудалната српска држава. За време на српската династија Немањиќи, во Кратово биле сместени соодветни надлежни рударски служби. Во тоа време, во високите средновековни камени кратовски кули живееле закупците на рудокопите и тогашната феудална властела. Пред доаѓањето на Османлиите, за време на кнезот Константин Дејановиќ, кратовските рудници биле во државна

сопственост. Рудниците во Кратово биле постојано активни, што го правело градот значаен стопански центар на Балканот во кој рударството и ковањето монети биле две специфични и значајни гранки и во предосманлискиот период.

Османлиите за прв пат навлегле во Кратово кога султанот Мурат I (1359–1389) со својата војска по течението на Крива Река се упатил кон Косово Поле. Од правец на Ќустендил преку Осогово – Деве Баир, султанот навлегол во Кратово каде и се задржал некое време. Султанот Мурат I, токму во Кратово го примил пратеникот на цар Лазар, кој му ја пренел пораката од неговиот господар, дека тој е подготвен и го чека да се пресмета со него. Така пред своето заминување на Косово Поле, султанот заедно со своите војсководители и соработници во Кратово, го одржал последното советување. Движејќи се по долината на Крива Река, султанот стигнал до сливот на Крива Река во Пчиња, односно денешното село Клечевце, а потоа по течението на реката Пчиња ја заобиколил планината Карадаг (денешна Скопска Црна Гора) и од правец на Гнилане, навлегол во Косово Поле. Таму на 28 јули 1389 година се судрил со здружените српски војски кои биле предводени од цар Лазар.

Непосредно неколку месеци по Косовската битка во 1389 година, Османлиите завладеале со Кратово,

Цар Лазар

Султан Мурат I

Битката на Косово, 1389 година

Султан Ахмед I (1603 – 1617)

Султан Селим I (1512 – 1520)

како и со неговите рудници кои биле ставени под директна контрола на османлиската власт. На овој начин биле создадени услови во Кратово да се отвори и втората по ред османлиска монетарница во Македонија. Кратовската монетарница, заради природните услови, близината на рудниците и рудното богатство за кратко време добила големо значење и била втора, по главната односно централна монетарница со седиште во Константинопол.

Втората монетарница за ковање монети во градот Кратово (турски Kratova, Kara Tova) била отворена за времето на Бајазит I (1481–1512), поточно во 1486 година, а продолжила со својата активност и за време на владеењето

на неколку следни султани, наследници на престолот. Била сместена во маалото Царина, под црквата Св. Никола, каде и денес сè уште можат да се видат остатоци од нејзините сидови. Во неа биле ковани повеќе типови на акчи, кои имале добар квалитет и не се разликувале од акчите кои биле ковани во другите монетарници низ Османлиската Империја. Месното население ја нарекло Кратовската монетарница царска монетарница, поради квалитетот на сребрените и златните монети кои се ковеле во неа. Иако на почетокот во неа се ковале само акчи, подоцна за време на султанот Сулејман I Законодавецот (1520–1566) започнале да се произведуваат и златни монети, кои биле ковани и за време на султаните Селим

Табела 7

Султан	Монета за прв пат искована во година по Хиџра
Бајазит II 1481 – 1512 (886 – 918 АН)	Акча 886 АН
Селим I 1512 – 1520 Selim I 1512 – 1520	Акча 918 АН
Сулејман I 1520 – 1566 (926 – 974 АН)	Акча 926 АН
Селим II 1566 – 1574 (974 – 982 АН)	Акча 974 АН
Мурат III 1574 – 1595 (982 – 1003)	Акча 982 АН
Мехмет III 1595 – 1603	Акча 1003 АН
Ахмет I 1603 – 1617	Акча 1012 АН
Мустафа I 1617 – 1618; 1622 – 1623	
Осман II 1618 – 1622	Акча 1027 АН
Мурат IV 1623 – 1640	Акча 1032 АН

II (1566–1574) и Мурат III (1574–1595). Врз основа на наодите и пронајдените монети, истите се ковале многу поретко отколку порано во времето на владеењето на султанот Селим.

Економскиот напредок и богатството на Кратово и на неговите надалеку познати рудници, го привлечло вниманието на Османлиите уште во текот на нивните први освојувачки походи на Балканот, при крајот на XIV век.

Но, експлоатацијата на рудните богатства во почетокот на новата власт опаднала најмногу поради бегането на стручните лица од рудниците. Сепак, поради огромното значење на рударството за развој на монетарниот и фискалниот систем на Османлиската Империја, за релативно кратко време дошло до обновување на производната дејност во кратовските рудници. За настанувањето на наведените промени укажуваат и двете издадени уредби поврзани со описот на работните задачи и операциите на рудниците во Кратово. Двете уредби имале идентичен наслов и сродна содржина: „Уредба од незапамтени времиња за Кратовскиот рудник“, а биле регистрирани одделно на почетокот од 1390 година. Во наведените уредби биле регулирани должностите на амилите, хутманите, кујунциите, како и на останатите рударски работници и нивната сопственост над средствата за производство во рудниците и топилниците.

По скромното производство на монети за време на султанот Селим I

(1512–1520), производството на акчи нагло се зголемило во периодот на владеењето на султан Сулејман (1520–1566), кога во Кратово биле исковани над сто типа акчи, а биле ковани и златни султани, правејќи ја оваа монетарница една од најзначајните во целата Османлиска Империја.

Владеењето на султаните Селим II (1566–1574) и Мурат III (1574–1595) е период на намалување на обемот на производството на акчи, а вклучително и на ковањето златни монети. Сепак во текот на XVI век тие продолжиле да се коваат со непроменета тежина од 3,5 грама и чистота на од 23,5 карати. Акчите од последните децении на XVI век биле доста ретки, а нивниот квалитет и чистота продолжиле да опаѓаат и во времето на султан Мехмед III (1595–1603), веројатно како последица на опаѓањето на интензитетот на експлоатацијата на среброто во овој период, што можело да се види и од сумите што и биле исплаќани на државата за закупот на рудниците за сребро (во 1519 година откупот изнесувал 1.111.555 акчи, во 1571 година 2.100.000 акчи, додека во 1592 година изнесувал 429.759 акчи).

Обидот на султанот Ахмед I (1603–1617) да ја запре галопирачката инфлација бил без успех, што довело до ситуација акчите да се коваат со тежина од само 0,3 грама, а значително било редуцирано и ковањето монети во Скопје и во Охрид. Што се однесува до Кратово, во овој период не постојат докази дека таму се одвивала монетоковачничката активност, а за

последен пат биле исковани монети за време на владеењето на султанот Мурат IV (1623–1640).

Панорама на Кратово

Ова е потврдено и со посетата на Кратово од страна на Евлија Челебија кон крајот на 1660 година, каде тој запишал: „Мајданите работат, а монетарницата е затворена за време на султанот Мурат IV. Пред нејзиното затварање во неа се ковале аспри и тоа осум парчиња од еден драм (32 грама), сребро и дирхеми. Во монетарницата во Кратово се ковале само сребрени и златни монети“.

Секако производството на монети во Кратово било поврзано со непосредната близина на богатите рудници на сребро, коишто му овозможиле да има посебен статус и привилегии во поглед на административните процедури при добивање дозвола за употреба на нов тип аверсен и реверсен калап.

Република Северна Македонија спаѓа во редот на земјите кои имаат длабока историска и културна традиција.

Во неа се пронајдени голем број археолошки наоди кои говорат за богатото културно наследство низ вековите. Еден сегмент од археолошките наоди се нумизматичките истражувања, кои сè уште не се доволно истражено поле. Во оваа публикација со збогатен фонд на обработени толкувани податоци, кои несомнено недостигаат во содржината од нумизматичко-историските факти, и претставува резиме на една историска хронолошка приказна. Секако, во исто време тој претставува насока и подлога за идни истражувања и трудови во оваа област.

Исто така, спроведено е мултидисциплинарно истражување, како инструмент за извлекување на досега неистражените резервни информации, за грижата на овие нумизматички вредности, истовремено опфаќајќи ги паралелно и другите области, директно вклучени во финалната презентација, како што се превентивната заштита и музеологијата на нумизматичките збирки. Нумизматичките збирки претставуваат културно-историски трезори и сведоштва на минатите монетарни традиции што постоеле и се развиле на оваа територија. Од нив може да се изведат факти, заклучоци и да се дополни недостатокот на пишани материјали и информации за дамнешното минато врз кое се засноваат и се градени многу монетарни системи.

Музеите, од своја страна пак значително придонесуваат и прават институционални напори соодветно и достоинствено да ги чуваат овие трезори, да ги заштитуваат и да ги промовираат како трајни културно-историски вредности. Монетите како дел од нумизматичката колекција, воедно претставуваат многу важен дел од мозаикот наречен „Османлиска Македонија“, давајќи значаен придонес во утврдувањето на местото и улогата што таа територија ја имала во периодот на раната османлиска доминација. На уште повисоко ниво тие се важен сегмент за проучување на поширокиот социјално-економски и историско-политички контекст присутен на територијата на Балканот во соодветниот период, а со тоа и во целата Империја.

Од тие причини османлиските монети кои се чуваат во Музејот на Македонија, претставуваат важен историски извор кој ги надминува локалните граници, а како дел од османлиската материјална култура тие имаат универзална цивилизациска вредност. Тргувајќи од важноста на нумизматичката колекција на османлиски монети и нивната обработка, овозможено е точно прецизирање и утврдување на монетите кои биле исковани во македонските монетарници во Скопје, Кратово и Охрид, а кои беа предмет на анализа и се цел на интерес на ова истражување.

КАТАЛОГ

Каталог на монетарницата во Скопје

Акче,

Мехмед II Фатих, х. 885 (м. 1451)

Тежина: 0,77 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,

Бајазит II, х. 886 (м. 1481)

Тежина: 0,69 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,

Бајазит II, х. 886 (м. 1481)

Тежина: 0,53 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,

Акче, Бајазит II, х. 886 (м. 1481)

Тежина: 0,75 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,

Бајазит II, х. 886 (м. 1481))

Тежина: 0,71 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,

Селим I (Јавуз), х. 918 (м. 1512)

Тежина: 0,53 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,

Селим I, х. 918 (м. 1512)

Тежина: 0,75 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,

Селим I, х. 918 (м. 1512)

Тежина: 0,71 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим I, х. 918 (м. 1512)
Тежина: 0,70 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Селим I, х. 918 (м. 1512)
Тежина: 0,62 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Селим I, х. 918 (м. 1512)
Тежина: 0,70 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Селим I, х. 918 (м. 1512)
Тежина: 0,71 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Сулејман I (Кануни), х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,62 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I (Кануни), х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,66 гр. | Дијаметар: Ø 11-12 мм

Акче,
Сулејман I (Кануни), х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,70 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,67 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,59 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,69 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,70 гр. | Дијаметар: Ø 11mm

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,68 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,58 гр. | Дијаметар: Ø 11-12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,74 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,65 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,71 гр. | Дијаметар: Ø 11-12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,69 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,72 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,64 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,69 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,67 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,79 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,69 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
 Тежина: 0,47 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,62 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,78 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Сулејман I, х. 926 (м. 1520)
Тежина: 0,70 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,57 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
 Тежина: 0,59 гр. | Дијаметар: Ø 11 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
 Тежина: 0,65 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
 Тежина: 0,59 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
 Тежина: 0,45 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,55 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,64 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,48 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,57 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Селим II, х. 974 (м. 1566)
Тежина: 0,55 гр. | Дијаметар: Ø 10 мм

Акче,
Мурат III, х.982 (м.1574)
Тежина: 0,56 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Мурат III, х.982 (м.1574)
Тежина: 0,38 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Мурат III, х.982 (м.1574)
Тежина: 0,66 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Мурат III, х.982 (м.1574)
Тежина: 0,48 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Ахмет I, х.1012 (м.1603)
Тежина: 0,28 гр. | Дијаметар: Ø 11-12 мм

Акче,
Мехмет III, х.1003 (м.1595)
Тежина: 0,37 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

Акче,
Осман II, х.1027 (м.1618)
Тежина: 0,31 гр. | Дијаметар: Ø 12 мм

КАТАЛОГ

Каталог на монетарницата во Кратово

Акче,
Султан Бајазит II Вели, х. 886

Акче,
Султан Бајазит II Вели, х. 886

Акче,
Султан Бајазит II Вели, х. 886

Акче,
Султан Бајазит II Вели, х. 886

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
**Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926**

Акче,
**Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926**

Акче,
**Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926**

Акче,
**Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926**

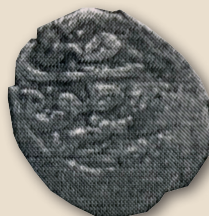
Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

Акче,
Султан Сулејман I Величествениот
(Кануни), х. 926

ЗАКЛУЧОК

Република Северна Македонија спаѓа во редот на земјите кои имаат длабока историска и културна традиција. Во неа се пронајдени голем број археолошки наоди кои говорат за богатото културно наследство низ вековите. Еден сегмент од археолошките наоди се нумизматичките истражувања, кои сè уште не се доволно истражено поле. Во оваа публикација со збогатен фонд на обработени толкувани податоци, кои несомнено недостигаат во содржината од нумизматичко-историските факти, и претставува резиме на една историска хронолошка приказна. Секако, во исто време тој претставува насока и подлога за идни истражувања и трудови во оваа област.

Исто така, спроведено е мултидисциплинарно истражување, како инструмент за извлекување на досега неистражените резервни информации, за грижата на овие нумизматички вредности, истовремено опфаќајќи ги паралелно и другите области, директно вклучени во финалната презентација, како што се превентивната заштита

и музеологијата на нумизматичките збирки. Нумизматичките збирки преставуваат културно-историски трезори и сведоштва на минатите монетарни традиции што постоеле и се развиле на оваа територија. Од нив може да се изведат факти, заклучоци и да се дополни недостатокот на пишани материјали и информации за дамнешното минато врз кое се засноваат и се градени многу монетарни системи.

Музеите, од своја страна пак значително придонесуваат и прават институционални напори соодветно и достоинствено да ги чуваат овие трезори, да ги заштитуваат и да ги промовираат како трајни културно-историски вредности. Монетите како дел од нумизматичката колекција, воедно претставуваат многу важен дел од мозаикот наречен „Османлиска Македонија“, давајќи значаен придонес во утврдувањето на местото и улогата што таа територија ја имала во периодот на раната османлиска доминација. На уште повисоко ниво тие се важен сегмент за проучување

на поширокиот социјално-економски и историско-политички контекст присутен на територијата на Балканот во соодветниот период, а со тоа и во целата Империја.

Од тие причини османлиските монети кои се чуваат во Музејот на Македонија, преставуваат важен историски извор кој ги надминува локалните граници, а како дел од османлиската материјална култура тие имаат универзална цивилизациска вредност. Тргувајќи од важноста на нумизматичката колекција на османлиски монети и нивната обработка, овозможено е точно прецизирање и утврдување на монетите кои биле исковани во македонските монетарници во Скопје, Кратово и Охрид, а кои беа предмет на анализа и се цел на интерес на ова истражување. Монетоковничката активност на османлиската територија започнала уште со 1326 година, како наследник на претходните монетарни системи воспоставени од страна на Антички Рим и Византија, како и врз основа на монетарните системи на исламските држави на исток.

Монетите кои биле ковани во Османлиската Империја ја задржале својата форма и едноставност, а на тој начин зачувувајќи ги основните податоци за султаните, нивната тугра, годината и монетарницата во која биле произведени. Османлиите ги лоцирале монетарниците во големите градски трговски центри и во близина на рудниците за сребро, па така биле отворени монетарниците во Скопје,

Кратово и Охрид, искористувајќи ја нивната поволна местоположба. Согласно расположливите докази, монетарницата во Скопје била првата монетарница на македонска територија, отворена во 1371 година за временавладеењето на султанот Мурат I (1362–1389), а во рамки на вакафот на Даут – паша. Нејзината местоположба била наспроти денешната црква Св. Димитрија. Скопската монетарница функционирала со мали прекини за време на владеењето на султанот Мустафа I (ноември 1617–февруари 1618 и мај 1622–септември 1623), односно до 1640 година, до крајот на владеење на султанот Мурат IV (1623–1640), кој се смета за последен султан кој ковал монети во оваа монетарница.

Кратовската монетарница која функционирала и во римскиот период била возобновена за време на владеењето на султанот Бајазит I (1481–1512), поточно во 1486 година, а продолжила со својата активност и за време на владеењето на неколку следни султани, наследници. И денес сè уште можат да се видат остатоци од нејзините сидови во маалото Царина, под црквата Св. Никола. Заради местоположбата на самиот град Кратово и рудниците во околината, во кратовската монетарница се ковале повеќе видови на акчи кои биле со добар квалитет, кој воопшто не отстапувале од квалитетот на акчите кои се ковале на османлиската територија. Биле изработени 67 различни видови акчи, за време на владеењето на султанот Сулејман I

Законодавецот (1520–1566) започнале да се произведуваат и златни монети, кои биле ковани и за време на султаните Селим II (1566–1574) и Мурат III (1574–1595). Врз основа на наодите и пронајдените монети, истите се ковале многу поретко отколку порано во времето на владеењето на султанот Селим.

Докази за последните исковани монети-акчи во монетарницата во Кратово постојат од време на владеењето на султанот Мурат IV (1623–1640). Според ова може да се заклучи дека ковањето на османлиските монети во кратовската монетоковачница траело околу 169 години. Охридската монетарница сè уште претставува мистериозно поле, за кое не постојат многу докази, иако монетоковничката активност на територијата на Охрид постоела и во хеленистичкиот период. Нејзината точна местоположба сè уште не е утврдена, а првата акча каде се појавува името на градот Охрид е искована во времето на султанот Селим II (1566–1574) и како почеток на нејзиното работење се зема годината која е втисната на акчата, односно 1566 година. Оваа монета претставува редок примерок на османлиска монета, според местото на ковање.

Од вкупно 125 османлиски сребрени монети-акчи, произведени на македонска територија во монетарниците во Скопје, Кратово и Охрид со кои располагал Музејот на Македонија по нивниот откуп во

2006 година. НУ Музеј на Република Северна Македонија во рамките на музејската збирка „Македонија во османлискиот период“ располага со вкупно 125 монети од скопската и кратовската монетарница.

Овие примероци на сребрени акчи датираат од периодот на владеењето на султан Мехмет II до владеењето на султан Осман II, односно од 1451 до 1622 година. Најмногубројни се монетите кои се ковале на македонска територија за време на владеењето на султанот Сулејман I Величествениот. Првата акча, како примерок денес се наоѓа во Археолошкиот музеј во Истанбул. Охридската монетоковачница имала многу помала монетоковничка активност, па затоа монетите – акчи кои се ковале во нејзе се сметаат за поретки и помалку се регистрирани во музејските збирки и приватните колекции. Анализата на расположливите податоци, историски артефакти, докази и материјали покажуваат дека Музејот на Македонија, во споредба со останатите музеи, поседува најбогата и најголема збирка на сребрени монети-акчи кои се ковале во монетоковачниците во Скопје, Кратово и Охрид, што уште еднаш укажува на тврдењето колку е значајно нивното соодветно чување, како историски белег на минатото, а воедно и како водила за идните истражувања и развој.

Дгут-пашиниот амам (XV век) во чија близина се наоѓала Скопската монетарница

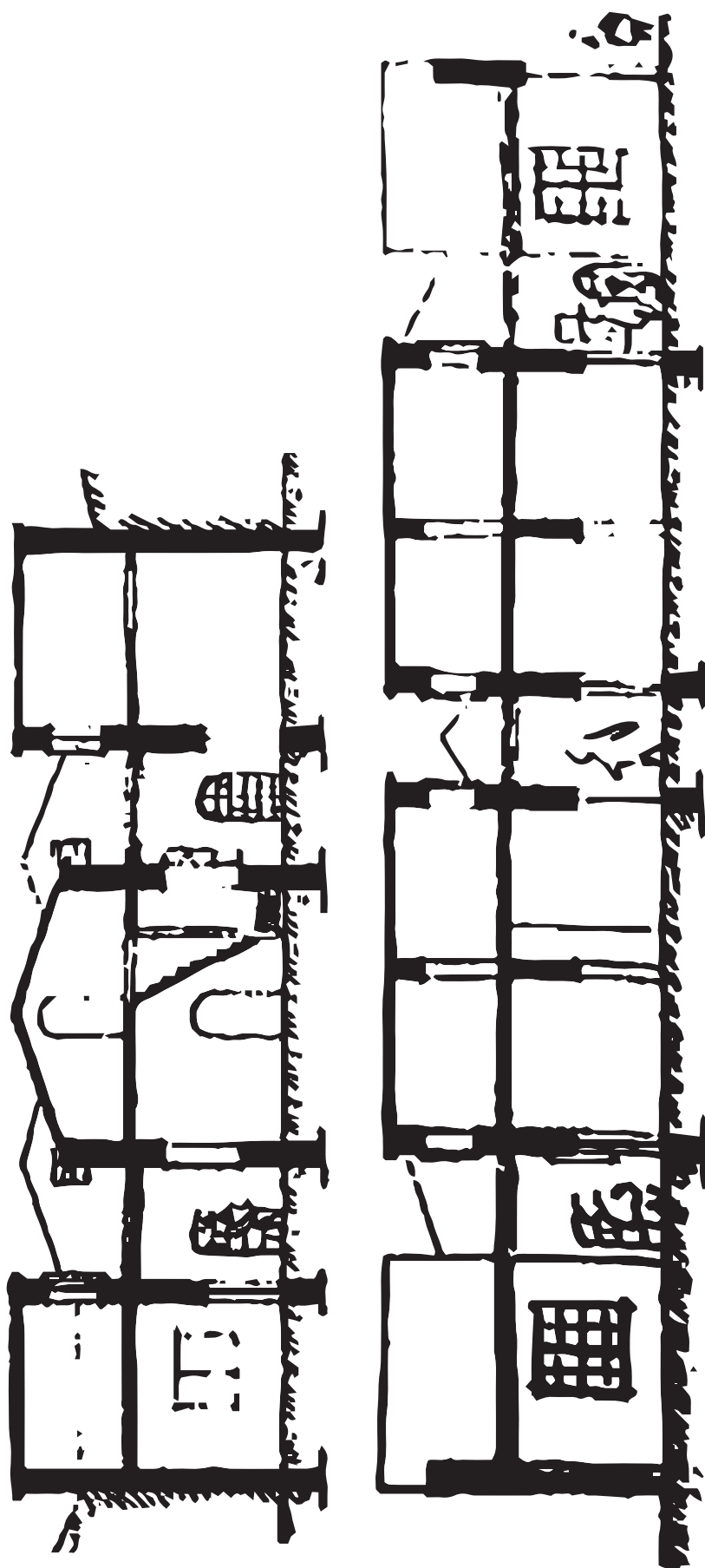
Камениот мост првпат се спомнува во пишаните извори помеѓу 1391 и 1469 година

Панорама на Камениот мост и Скопје

Гази Иса-Беј Чифте Хамамот е изграден од Гази Иса-Беј во средината на 15 век

Пресеците на Безистенот, Стариот пазар во Скопје, 1971 година

Џамијата Гази Мустафа Паша била изградена во последната деценија на 15-тиот век од страна на Мустафа Паша

Сули Ан бил изграден во првата половина на 15-тиот век од страна на Ишак Беј

Куршумли ан, изграден во средината на XVI век од страна на Муслихуди́н Абдул Гани, познат како Муезин-о́џа Ал Ма'дини

Црквата Свети Димитрија се наоѓа блиску до Даут Пашин Амам

Грофчанскиот мост (познат и како Грофчански мост) е камен мост над реката Кратовска во градот Кратово. Мостот е изграден на почетокот на 18-тиот век од страна на богатото кратовско семејство Грофчански, кое се доселило од Мала Азија. Грофчанскиот мост претставува една од главните сообраќајни артерии во градот. Долг е 30 метри, широк 4 метри и висок 8 метри. Изграден е од камен и има две сводести капи.

Златкова Кула се наоѓа во центарот на градот Кратово. Изградена е во 1365 година и претставува една од дванаесетте одбранбени кули во Кратово. Се наоѓа помеѓу Смичкова Кула и Саат Кулата

Саат-кулата во Кратово —
Саат-кулата во градот Кратово е една од шесте кули што потекнуваат од средновековниот
и османлискиот период во градот

БИБЛИОГРАФИЈА

Ѓорѓиев, Д. (1997). *Скопје од турското освојување до крајот на XVII век*. Институт за национална историја.

Ѓорѓиев, Д., & Николова, Д. (2008). *Скопска османлиска монетарница*. НУ Музеј на Македонија и Институт за национална историја (ИНИ).

Керамитчиев, А. (1974). *Римското рударство во Источна Македонија*. Институт за национална историја.

Николова, Д. (2010). *Сребрени монети од Охридската османлиска монетарница*. МАНУ.

Соколовски, М. (1958). *Прилог кон проучување на турско-османлискиот феудален систем со посебен осврт на Македонија во V и VI век*. Институт за национална историја.

Сречкович, С. (1987). *Османлискиот новац кован на тло на Југославија*. Самостојно издание на авторот, Белград.

Стојановски, А. (1989). *Македонија во турското средновековие*. Култура.

Шериф, А. М., & Димитревски, М. (2007). *Кратовската монетоковачница во османлискиот период*. Музеј на град Кратово.

Челебија, Е. (1957). *Патопис: Одломци за југословенските земји*. Светлост Сараево.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

737.1(497.711)

737.1(497.723)

НИКОЛОВА, Даниела

Патувањето на парите [Електронски извор] : колекција на монети
ковани во Скопје и Кратово / Даниела Николова. - Скопје : Балкански
универзитетски прес, 2025

Начин на пристапување (URL):

<https://ibupress.com/Pages/Book/Details?id=TgAAAA>. - Текст во ПДФ

формат, содржи 119, [5] стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. -

Опис на изворот на ден 15.10.2025. - Библиографија: стр. [121]

ISBN 978-608-4868-56-9

а) Колекција на монети, ковани -- Скопје б) Колекција на монети, ковани
-- Кратово

COBISS.MK-ID 67164933